

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

Rahvusliku käsitöö osakond

Rahvusliku tekstiili õppekava

Gitta Truus

MEESTE VESTID KUUSALU NAABERKIHELKONDADES

19. SAJANDIL JA 20. SAJANDI ALGUSES.

**KAHE ERINEVA LÕIKEGA VESTI VALMISTAMINE KUUSALU
KIHELKONNA MEHE PIDULIKU RAHVARÕIVAKOMPLEKTI
JUURDE**

Lõputöö

Juhendaja: Inna Raud MA

Kaitsmisele lubatud.....

(juhendaja allkiri)

Viljandi 2019

SISUKORD

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	4
Metoodika	6
1. VESTIDE KUJUNEMINE MEESTE RÕIVASTUSES	8
1.1. Vestide ajalugu	8
1.2. Vest rahvarõivana	11
1.2.1. Vest meeste rahvarõivastuses naaberriigis Soomes	13
1.2.2. Kirjalikke teateid rahvariide vestide kohta Eestis	15
2. KUUSALU NAABERKIHELKONDADE VESTIDE ISELOOMUSTUS	19
2.1. Ülevaade uuritud vestidest	19
2.2. Praktilise töö jaoks valitud vestide RM 130 E 2:28 ja PāMu 12022 E 120 kirjeldused	21
3. KAHE ERINEVA LÕIKEGA VESTI VALMISTAMINE TÄNAPÄEVAL	23
3.1. Vestide materjalid	23
3.2. Kangakudumine	24
3.2.1. Harju vesti RM 103 E 2:28 kangas	25
3.2.2. Harju-Jaani vesti PāMu 12022 E 120 kangas	26
3.3. Õmblustehnoloogia	27
3.3.1. Harju vesti RM 130 E 2:28 õmblemine	28
3.3.2. Harju-Jaani vesti PāMu E 120 õmblemine	29
3.4. Aja, materjali ja hinnakalkulatsioonide tabelid	30
KOKKUVÕTE	34

KASUTATUD ALLIKAD:	36
LISAD:.....	39
Lisa 1. Eestimaa kihelkondade kaart 19. sajandil	39
Lisa 2. Soome maakondade kaart	40
Lisa 3. Muusikud muuseumist laenatud vestidega	41
Lisa 4. Vestide kirjeldused, fotod ja joonised muuseumikogude põhjal	43
4.1. Harju-Jaani vest PāMu 12021 E 119	43
4.2. Harju vest RM 130 E 2:28.....	44
4.3. Jõelähtme vest ERM A 293:212.....	44
4.4. Ambla vest ERM A 446:1310	46
4.5. Kadrina vest ERM 16110	47
4.6. Harju-Jaani vest PāMu 12022 E 120	48
4.7. Harjumaa vest RM 130 E 2:27	49
4.8. Harju-Jaani vest ERM A 343:2	50
Lisa 5. Vestide lõikejoonised	51
Lisa 6. Fotod valminud vestidest	56
SUMMARY	60

SISSEJUHATUS

Minu tee rahvarõivaste uurimise ja valmistamise juurde on olnud erinevate juhuste kokkulangemise tulemus. Alustasin otsinguid isikliku Kuusalu naise rahvarõivakomplekti valmistamisest, mis viis mind kokku Jänedal MTÜ Loometöö nime all koolitusi korraldavate inimestega. See saigi hüppelauaks minu rahvarõivaalasele arengule.

Täna, 21. sajandil, oleme jõudnud punkti, kus inimesed peavad tähtsaks oma päritolu ja soovivad kanda just sellele piirkonnale iseloomulikke võimalikult autentseid rahvarõivaid. Naiste rõivastuse osas on olukord lihtsam, sest originaalesemeid on säilinud muuseumides rohkem ja valik suurem. Meeste rõivastusele on aga aegade jooksul vähem tähelepanu pööratud ja 19. sajandi lõpuks oli rahvarõivaste kandmine meeste seas vähenenud.

Olen otsinud kirjandusest lahendust Kuusalu komplekti vestile, kuid kahjuks ei ole seda leidnud. Helmi Kurriku raamatus „Eesti rahvarõivad“ (1938) on pakutud Jüri vesti õmblemiseks punase-sinisekirju drellkangast ja Harju-Jaani mehele koguni Juuru mehe rõivaid. Kirjanduse ja ka rahvakultuurikollektiivide poolt kantud rõivastuse põhjal võib tõdeda, et vest kui hilisem rahvarõivaste juures kasutusele tulnud rõivaese on sageli õmmeldud punase-sinise-ruudulisest kangast, puna-sinises *drellkoes*¹ või pükste ja vatiga sama värvi potisiinise kangast. Drellkoes kootud vesti on tõenäoliselt peale Jüri kihelkonna kantud ka Harju-Jaanis, kuid seda fakti ei ole tänapäeval vestide valmistamisel millegipärast arvestatud (*Autori täpsustus*: Pärnu muuseumi esemekogus on vest, mida kandis Harju-Jaani kihelkonnas Pikkavere vallas Tõmmi veski mölder Jüri Põhjakas - PäMu 12022 E 120). Silvi Allimann koostöös Reet Piiriga on valmistanud raamatusse „Kadakaküla üleüldse riided“ (2012) Harjumaa mehe ja poisi komplektid, mille sinise-punaseruudulised vestid on valmistatud küll Harjumaa vesti ERM A 447:456 järgi, kuid legendi järgi on kogutud see

¹ Lõime- ja koetoimse või lõime- ja koeatlasskanga liitmisel saadud kirikangas. (*Allikas*: Mälksoo 1976, lk 71)

ese hoopis Läänemaalt. Seega näen probleemi – puudub selge ülevaade Põhja-Eesti meeste rahvarõivakomplekti sobivatest vestidest.

Kuna mure on üldine, siis olen võtnud oma südameasjaks keskenduda rohkem meeste rõivaste uurimisele ja valmistamisele. Minu lõputöö teemavalik on loogiline jätk seminaritöös alustatud uurimusele Põhja-Eesti meeste vattidest, kus kirjeldasin erinevate allikate põhjal meeste rõivastust üldisemalt, vattide paikkondlikke ja lõikelisi erisusi ning uurimuse tulemusena koostas arvatava Kuusalu kihelkonna mehe vati joonise (vt seminaritöö, Truus 2017). Nagu seminaritöös, nii on ka lõputöö teema põhjendatud seotusega minu elukohaga Kuusalu vallas, endises Kuusalu kihelkonnas.

Lõputöö eesmärgiks on välja selgitada, milliseid veste kanti 19. sajandil ja 20. sajandi alguses Kuusalu kihelkonnas. Kuna muuseumides sellest piirkonnast ühtegi vesti säilinud ei ole, siis olen laiendanud piirkonda ja võtnud aluseks Kuusalu viiest naaberkihelkonnast leitud esemed. Kaardistamisel selgus, et Haljalast ei ole ka ühtegi vesti säilinud, seega toetun nelja kihelkonna – Jõelähtme, Harju-Jaani, Ambla ja Kadrina kihelkondadest leitud vestidele. (vt lisa 1, joonis 8)

Uurimistöö raames otsin vastuseid järgmistele küsimustele:

- Millal hakati veste meeste rõivastuses kasutama?
- Kas Soome lähedusel oli oma osa Põhja-Eestis Harjumaa idapoolsemas osas kantud meeste vestide kujunemisel?
- Millised olid vestide kangad, tegumood ja peamised kaunistusvõtted Kuusalu naaberkihelkondades ning millised olid ajas toimunud muutused?
- Kas vaadeldud vestidel oli ka lõikelisi sarnasusi vattidega?

Lõputöö praktilise osa eesmärgiks on kududa vestikangad ja õmmelda visuaalselt originaalilähedased vestid Kuusalu kihelkonna mehe rahvarõivakomplekti juurde. See on tingitud vajadusest mitmekesistada nii meie rahvatantsukollektiivides osalevate meeste rõivastust, kui ka pakkuda individuaaltööna erinevaid veste traditsioone väärtustavale mehele. Vestide valmistamisel olen lõigete konstrueerimisel eeskujuks võtnud mõõdud muuseumides uuritud vestidelt, kuid õmblemisel tuleb siiski arvestada konkreetse isiku mõõtudega. Tänapäeval on inimesed kasvult suuremad ja sarnane tulemus on saadud

mõõtude proportsionaalsel kohandamisel. Taskute ja kraede puhul suurendamine ei ole vajalik.

Lõputöö jaguneb kolme peatükki. Esimeses peatükis vaatlen vestide ajaloolist tekkimist meeste rõivastusse ja sulandumist rahvarõivastesse ning kirjeldan meeste veste naaberriigis Soomes. Teises peatükis tutvustan ja võrdlen muuseumides uuritud esemeid ning põhjendan oma valikut praktilise tööna valminud vestide osas. Kolmandas peatükis kirjeldan vestide valmimist etappide kaupa ning analüüsin saadud tulemusi. Lisades on esitatud käesolevat tööd toetavad joonised, tabelid ja pildimaterjal.

Metoodika

Uurimusliku osa juures otsisin vastuseid küsimustele mitmest kirjalikust allikast. Vestidest saab ülevaate Ilmari Mannineni raamatust „Eesti rahvariiede ajalugu“ (1927) ning Melanie Kaarma ja Aino Voolmaa kolmikraamatust „Eesti rahvarõivad“ (1981). Huvitavat kirjalikku materjali vestide kandmistraditsioonide kohta leidsin Eesti Kirjandusmuuseumi (KM) J. Hurda rahvaluulekogudest (edaspidi H), samuti Eesti Rahva Muuseumi etnograafilisest arhiivist (edaspidi ERM EA). Soome rahvarõivaste kohta andis hea ülevaate Ildiko Lehtineni ja Pirkko Sihvo „Rahwaan puku“ (2005).

Oma töös olen aluseks võtnud kvalitatiivse uurimismeetodi, kus andmete kogumisel kasutasin vaatlust ning esemete ülesjoonistamise ja mõõtmiste tulemusena selgitasin vestidele iseloomulikud tunnused: värv, materjal, lõige, õmblus- ja kaunistusvõtted. Lähtudes Põhja-Eesti keskosa kihelkondadest, uurisin veste Eesti Rahva Muuseumi (edaspidi ERM), Eesti Ajaloomuuseumi (edaspidi AM), SA Virumaa Muuseumi (edaspidi RM), Pärnu Muuseumi (edaspidi PäMu) ja Eesti Vabaõhumuuseumi (edaspidi EVM) esemekogudest, kokku 16 vesti. Hilisema tegevuse käigus kitsendasin uuritavat ala ja kasutasin oma töös Kuusalu kihelkonnaga piirnevatest kihelkondadest (Jõelähtme, Harju-Jaani, Ambla ja Kadrina) leitud veste, kokku kaheksat eset. Seepärast jäid valimist välja ERM-ist ja AM-ist leitud viis Jüri kihelkonna drellkoes puna-sinisest kangast vesti, samuti

EVM-is olevad kaks *kasukvesti*². Lisades on praktilise tööna valminud vestide löikejoonised mõõtkavas 1:4 ja arvutiprogrammiga Kaledo Style tehtud muuseumiesemete joonised.

Minu poolt uuritud kaheksa vesti on valmistatud 19. sajandi keskpaiku, nad on kulunud ja legendide järgi kanti neid veel ka 20. sajandi alguses. Vesti RM 130 E 2:28 täpne päritolu kihelkondlikult ei ole teada, kuid vesti siseküljel on märges „Harju”. Kuna Kuusalu, Jõelähtme ja Harju-Jaani kihelkonnad on ajalooliselt kuulunud Harju kreisi³ (maakonna) piirkonda, siis pean seda piisavaks argumendiks vesti valimisse jätmisel.

Vest ERM A 343:2 on välimuselt üsna uus ja õmmeldud 1927. aastal. Antud ese on ajalisel veidi hilisem, kuid legendi järgi on vest valmistatud kodukootud villasest potisiinise kangast omaaegse Harju-Jaani moe järgi. See annab alust arvata, et algne vest oli läbi kantud ja õnneks õmmeldi uus, mida nüüd vajadusel eeskujuks võtta.

Eraldi märkimist väärib huvitav pildimaterjal Krista Sildoja koostatud August Pulsti mälestusteraamatus „Äratismäng uinuvale rahvamuusikale“ (2014). Pärnu Muuseumi esemekogus olevad kaks Harju-Jaani vesti on raamatus olevate piltide peal mitmete erinevast Eesti piirkonnast pärinevate muusikute seljas (vt lisa 3, fotod 8-11). Raamatust selgub, et vestid olid kogutud A. Pulsti poolt ja neid tuli võtta muuseumi etnograafilisest osakonnast, anda muusikutele kandmiseks, kuna vajalikest rahvariietest oli esinejatel suur puudus. Fotod on pildistatud 1936-1937. aastal. (Sildoja 2014, lk 44)

² Vest EVM E 211:128 õmmeldud pruunist pargitud lambanahast, karv sisepoole.

Vest EVM E 246:30 õmmeldud potisiinise toimes koes villasest pealiskangast, mille alla on pandud arvatavasti soojenduseks lambanahk karvaga sisepoole – sellest ka nimetus kasukvest.

³ Ajalooliselt oli Harju kreis Eestimaa kubermangu haldusüksus Põhja-Eestis aastatel 1796-1918. https://et.wikipedia.org/wiki/Kategooria:Harju_kreis (12.05.2019)

1. VESTIDE KUJUNEMINE MEESTE RÕIVASTUSES

Selles peatükis teen ajaloolise ülevaate vestide kujunemisest Euroopas igapäevasest rõivastusesemest rahvarõivaks 17.-19. sajandini. Seejärel kirjeldan vesti rahvarõivana naaberriigis Soomes ning vestide kandmistavasid ja traditsioone Eestis kirjalike teadete ja avaldatud erialase kirjanduse põhjal.

1.1. Vestide ajalugu

Vest on küllatki hiline riideese, mis tuli meeste rõivastusse klassikalise baroki ajal 17. sajandi lõpul. Renessansiaja mehelikku figuuri rõhutanud vammus oli 16. sajandini peamiseks riietusesemeks, mida mehed kandsid ülakeha katmiseks üleriiete all. Aegade möödumisel on vammusest lõpuks saanud vest. Vammuse moekas kuju saadi jäigemaks kangast kasutamise ja kumerusi lisas polster, et rõhutada mehelikkust, kuid see kadus moest 17. sajandil. (Cosgrave 2002, lk 128)

Louis XIV valitsemisajal ilmnid rõivaste kandmisel uued põhimõtted, kus rõivatükke ei pandud enam juhuslikult kokku, vaid samast kangast valmistati mitu koos kantavat riideeset (sammas, lk 149). Moodi tuli sõdurikuub, mis oli taljes ja ulatus põlvini. Särk ja vest ei paistnud enam välja, sest kuub oli lõpuni kinni nõõbitud. (Kell 1972, lk 87) (vt joonis 1) 17. sajandi meeste rõivastuses kasutati peamiselt sametit, atlassi, kuld- ja hõbebrokaati, kuid keskklass ja alamrahvas

Joonis 1. Mehe rõivastus 17. sajandil.
(Allikas: Kell 1972, lk 87)

kandis villasest ja linasest riidest valmistatud lihtsamaid rõivaid (Cosgrave 2002, lk 154).

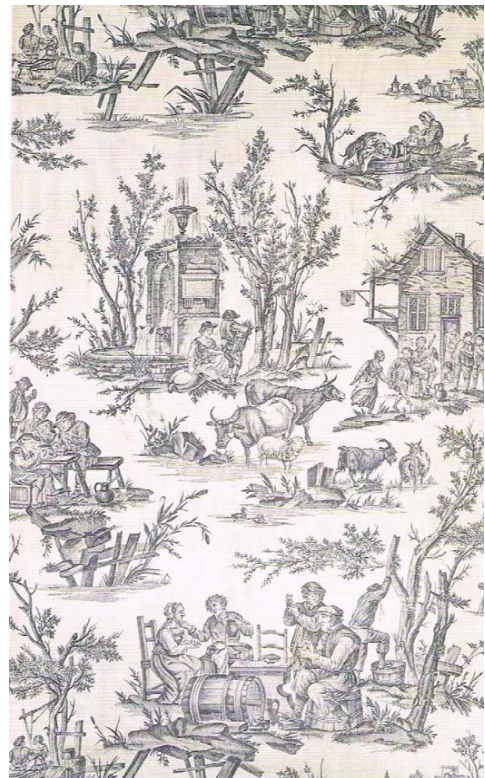
17. sajandi lõpupoole tuli Inglise rõivastusse pärsia stiilis kolmeosaline komplekt, mis koosnes kuuest, vestist ja põlvpükstest. See uuendus võeti vaimustusega vastu ja on tõenäoliselt hilisema klassikalise meeste ülikonna eelkäija. (Cosgrave 2002, lk 153)

18. sajandi alguses muutus rõivastus Euroopas ühtlasemaks ning kajastus läbi kõigi rahvakihtide nii linnades kui provintsis. Prantsusmaal säilis küll Louis XIV aegne mood, kuid puusade kohalt kaharalt eemale hoidva uuenenud kuue alt tuli nähtavale pikk rikkalikult kaunistatud vest, mis oli sellel ajal meeste kõige dekoratiivsem riideese. (Kell 1972, lk 102) (vt joonis 2)

Vesti materjalina kasutati damasti, atlassi või sametit. Tolleaegsel rõivaesemel olid klapi taskud ja pikad varrukad, kuld-, hõbe- või emailnööbid ning loodust ja loomi kujutav tikand. (Cosgrave 2002, lk 175) (vt joonis 3) Vestidele tikiti terveid ajaloolisi stseene. Värvikooslustest olid eelistatumad pähklipruun frakk, kirsipunane vest ja mustad sametpüksid. (Kell 1972, lk 103)

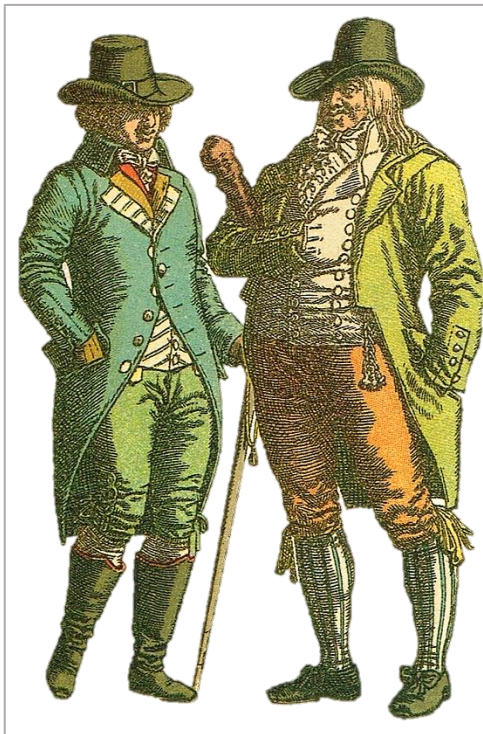

Joonis 2. Mehe rõivastus 18. sajandil.
(Allikas: Kell 1972, lk 102)

Joonis 3. 1797. aastast pärinev vase -
gravüürtehnika trükitud puuvillriie
Toile de Jouy.
(Allikas: Cosgrave 2002, lk 178)

18. sajandi lõpupoole, seoses valgustusajastu mõtteviiside muutumisega, pöördusid prantslaste pilgud Inglismaa suunas, kus meeste rõivastuses andsid tooni liibuva joonega kuued, seemisnahast põlvpüksid ja ratsasaapad (Leventon 2008, lk 176). Rõivastuse juurde kuulus luksuslik vest. Pikk vest muutus järjest lühemaks, kuni vaevalt kattis rinna. Eest olid vesti hõlmad kolmekordsed, erinevat värvi, kahe nööbireaga ja ülisuurte revääridega. Vestil oli pehme, kuuekrae alt välja ulatuv kõrge püstine krae, mille alla kaela ümber seoti paks kaelarätt. Värvidest hakkas domineerima must. (Kell 1972, lk 108)

Joonis 4. Meeste rõivastus 18. sajandi lõpus ja 19. sajandi alguses Lääne-Euroopas. (Allikas: Leventon 2008, lk 176, 182)

19. sajandi märksõnaks oli modernsus. Tehnika kiire areng tõi varem nõelaäridena tuntud õmblustööstusse uuendusena massõmbluse. 1846. aastal Isaac Singeri poolt leiutatud õmblusmasin sai kiiresti tuntuks ja lihtsustas oluliselt rõivaste valmimist. (Cosgrave 2002, lk 194) Meesterõivastuses kasutusel olnud liialduste asemele tulid hästi istuvad kehakatted (samas, lk 207). Kangas oli triibuline või ruuduline, ühevärviliste kangaste puhul eelistati tumedaid toone ja musta. Vestid olid õmmeldud esialgu erksavärvilised, kirjud ja ruudulised, kuid peagi tehti nii kuub, püksid kui ka vest sama värvi ja samast materjalist kangast. Kanti mitut vesti korraga, kaunistuseks messingist või ehtsatest vääriskividest nööbid. Erinevusi

võis esineda vaid lõigetes: vahel oli vesti väljalõige sügavam, vahel talje pikem. Kõik olenes nüüd rätsepa maitsest ja oskustest. (Kell 1972, lk 117) (vt joonis 4, lk 10)

1.2. Vest rahvarõivana

Rahvarõivad on kehakatted, mis on sajandite vältel olnud pidevas muutumises vastavalt vajadustele ja võimalustele, kandes edasi oma kogukonna traditsioone ja funktsioone. Kogukonna piiride avardumise ja rahva liikumisvabaduse suurenemisega sai võimalikuks ka uute moevoolude levimine Lääne- Euroopast idasuunas.

Muutused toimusid enamasti siiski aeglaselt. Mõned riietuse komponendid nagu meeste- või naistesärk on olnud eurooplaste alusriietuses oluline komponent juba antiikajast alates, kuid paljud teised rõivaosad on tuletatud kunagisest moerõivast ja moe edasi liikumisel jäänud mingisse kogukonda püsima. (Leventon 2008, lk 225)

Traditsiooniline riietus püüab lõike, värvide, materjali ja kaunistuste abiga määratleda kandja positsiooni kogukonnas ning paikkondlikku kuuluvust. Lõikeliselt lihtsamat vanemat riietust peeti maarahva igapäevarõivaks. Hiljem, värvide ja kaunistuste lisandumisel, muutusid kandmisfunktsioonid ja paremaid rõivaid hakati võimalusel kandma pühapäevadel, pidupäevadel ja kogukonna tähtsate sündmuste ajal – pulmades, matustel. (samas, lk 225)

Gustav Ränk kirjutab oma raamatus „Vana Eesti rahvas ja kultuur”: „Põhjamaa rahvastel on riie kõigepealt keha kate, mis on tingitud karmidest ilmastikuoludest /.../ Kuid peale selle on erinevustega riietuses tehtud vahet ka vallaliste ja abieluliste, eri ühiskonnakihtide, ametite ja seisuste vahel. /.../ Riietusel on oma kindlad sotsiaalsed funktsioonid, mis peavad väljendama eri olukordi inimese elus, kuid ka kandja sündsus- ja ilutunnet. /.../ Inimese välimuses, riietes ja ehetes kajastub teataval määral kogu inimese loomus.“ (1949, lk 109)

Vestide esinemine rahvarõivastuses ei ole siiski iseloomulik kõigile piirkondadele. Liikudes läänest idapoole võib vestikandjaid kohata Saksamaal ja Austrias, Hispaania Galiitsia piirkonnas ja Prantsusmaa põhjapoolsemates provintsid. Vestid on seal lühikesed, kitsad, mahapööratud revääridega, domineerib punane värv, nööbid on tagasihoidlikud või puuduvad üldse. Sageli on vest ja jakk valmistatud samast riidest. Nende piirkondade meeste

rõivastuses hakkab silma ka eesti rahvarõivastuses kasutusel olnud rinnalapp *pruslap*⁴, mille nimetus on tulnud saksakeelsest sõnast *brustfleck* - ehislapp⁵. (Leventon 2008, lk 234-242) (vt joonis 5)

Madalmaade rahvarõivastus on aga paljuski mõjutatud Austria ja Skandinaavia rahvarõivastest, kus kuue all kanti nii lühikest kui ka pikema lõikega vesti. Skandinaaviamaade, iseäranis Soome rahvariided kujutavad endast sulamit vanadest ja uutest riidemoodidest ja neis leidub rohkesti elemente, mis esinevad ka Eesti meeste rahvariiete juures. (samas, lk 226-235)

Joonis 5. Triooli mees rahvarõivais – jalas rohelisest damastist traksidest *Lederhosen* ehk nahkpüksid, seljas punane villasest riidest jakk ehk *Joppe* ja *Brustfleck* ehk ehislapp. (Allikas: Leventon 2008, lk 234)

⁴ Nii nimetati Jüri kihelkonnas vati lõikelisi veste. (Allikas: H IV 9, 237).

⁵ Triooli rahvariiete vest, mida kanti koos jakiga - *joppe'ga*. (Allikas: Leventon 2008, lk 234)

1.2.1. Vest meeste rahvarõivastuses naaberriigis Soomes

Soomes on kirjalikes allikates vestide kandmist märgitud juba 17.-18. sajandi vahetusel (Kaukonen 1985, lk 38). 18. sajandi alguses kuulus kõrgemast seisusest inimese kuue juurde kampsun, mis oli vatiga sarnase lõikega, kuid lühem ja mille varrukad ning seljaosa olid õhemast kangast. Kampsun nõõbiti tavaliselt kurguni kinni, vatt jäi eest lahti. 1750. aastail oli kampsun aga juba ilma varrukateta, kuid järgis endisaegset lõiget ja kasutusviisi. Vest ehk varrukateta kampsun, nagu ajalooramatutes märgitud, võeti tasapisi rahva rõivastusse. Vestid olid peamiselt piirkonnas, kus kanti lühikesi vatte – Pohjanmaa, Satakunta, Varsinais-Suomi ja Häme (vt lisa 2, joonis 9). Vestid ja kampsunid olid nii lühikesed, et särk paistis pükste vöökohast välja. (Lehtinen & Sihvo 2005, lk 178-183) (vt foto 1)

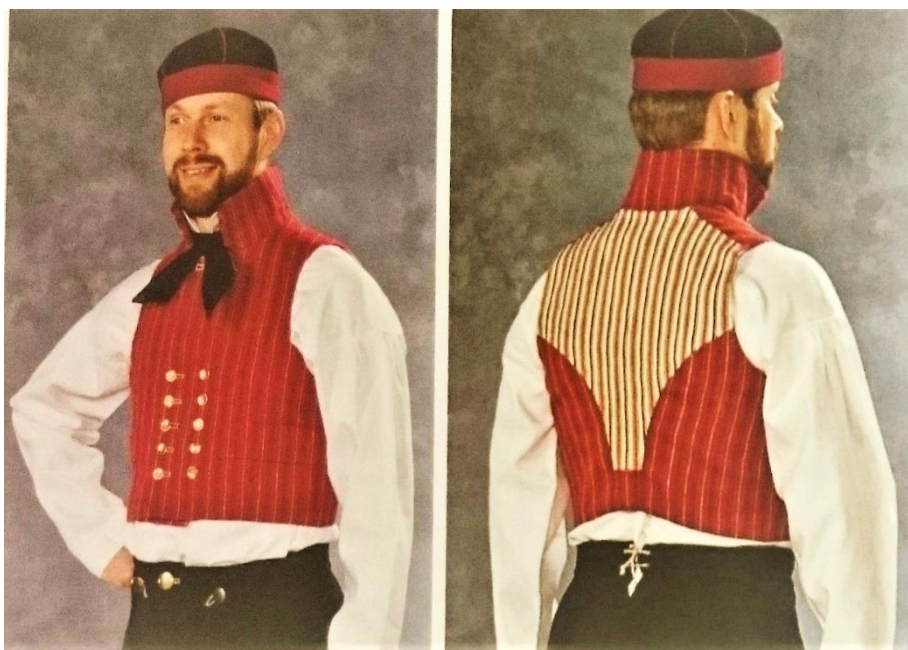

Foto 1. Lühike püsttriibuline vest linase seljaosaga.
(Allikas: Holst 2011, lk 112)

Poekangast vestidest on teateid alles 18. sajandi lõpupoole. Vestid olid enamasti kallid, peamiselt siidkangaste ja metallnööpide tõttu. Vest oli luksusrõivas, mis võeti meeste rõivastusse peiupoisi seisuse tõttu. Peigmehe ja meeste pidurõivas esindavad traditsioonilist riietumist, kuhu põimiti ka tundlikult moodsamaid jooni. Muuseumikogude vanimad vestid on püsttriibulisest siidkangast sallkraega vestid, mis on õmmeldud peiupoistele väljaõppinud rätsepate poolt, kes on käinud oma oskusi saamas nii Turus kui ka Tallinnas (Lehtinen & Sihvo 2005, lk 150). Osad pulmavestid on õmmeldud kodukootud ruudulisest

poolvillasest kangast, mõned roosilisest puuvillakangast. Neil on püstkrae, kaks rida nööpe ja sirge seljaosa. (Lehtinen & Sihvo 2005, lk 183-184) (vt foto 2 ja 3)

Foto 2. Meeste pulmavest 19. sajandi II poolelt Tampere muuseumist: HM 1193:43
(Allikas: <https://www.finna.fi/Record>)

Foto 3. Villase esiosa ja linase voodriga meeste vest 19. sajandi alguspoolelt Tampere muuseumist: HM 19:9
(Allikas: <http://siiri.tampere.fi/>)

Algselt õmmeldi vestide esi- ja seljaosa samast kangast ja nii kanti soojema ilmaga vesti ka ilma vatita. Hiljem tehti vestide seljaosa ja vooder linasest kangast, kuid talvised vestid õmmeldi karusnahast voodriga. (Kaukonen 1985, lk 234-235)

Soome lahe saarestiku ja Lõuna- Soome Uusimaa rõivastus on väga sarnane Põhja- Eesti omale. Paljud eestlased on juba mitu sajandit tagasi siirdunud lõplikult Soome otsima paremaid elamisvõimalusi, kuid suhted kodupaigaga säilisid. Rannakülad on olnud eraldatud sisemaast kehvade teeolude tõttu ja randlane on pidanud kasutama mereteed, mis on aidanud ühendust hoida teiste rannaküladega ja ka Soome rannikuga, eriti Helsingi ümbruse ning sealse saarestikuga. See on andnud soodsa pinnase vastastikustele mõjutustele inimeste elulaadis ja rõivastuses. (Liiv 1931, lk 197-198)

1.2.2. Kirjalikke teateid rahvariide vestide kohta Eestis

Vest on meeste käisteta sirgelõikeline pihakate, mis võeti kasutusele Kesk-Euroopas 18. sajandi lõpul ja sai eesti rahvarõivais tuntuks 19. sajandi algupoolel. Vesti kanti harilikult teiste rõivaste – pikk-kuue, vati, kasuka all. (Viires 1995, lk 325)

Vesti kandmisest Eestis on kirjalikke teated vähe. Suure-Jaanist on 1892. aastal kirja pandud:

Vesti ei onud kellelgi olemaski, vaid särgi peale aeti kohe kampsun, mustast särgiriidest (H IV 4, 359).

1890. aastatel mäletati Emmastes Hiiumaal, et vest onud tarvitusel põlve kaks. Audrust ja Mihklist kirjutatakse, et vest olnud olemas „juba vanemal ajal“. Seevastu on kohti, kus vesti ilmumist ei mäletata. (Manninen 1927, lk 335)

Saaremaal tehti veste samast riidest, millest vatt ja pikk-kuub. Pöidest ja Kihelkonnast on teateid mustast paksust, jämedast kodukootud riidest - *tüssist* tehtud vestist, Jämaja mehe valkjashalli vatti aga elustas *tsinnooberpunasest*⁶ täpilikust kodukootud riidest vest. Hiiumaal ja Noarootsis kanti aga 19. sajandi keskel lambapruunide kuubede ja vattidega siniseid veste, millel ees kaks rida vasknööpe. (samas, lk 337)

Kõige vanemad teated Mandri-Eestis kantud vestide kohta on Jüri kihelkonnast, kus nii naiste liistikute kui ka meeste sinise-punase kirjaga drellkoes vestikangas on kootud kohalike meeskangrute poolt ja sarnanesid lõikeliselt. Meeste veste kutsuti Jüris *pruslappideks*. Erinevalt naiste liistikutest oli meeste vestidele seljale küljeõmbluste kohale vööst allapoole moodustatud mitte volte, vaid jäetud lahtised lipid ehk lõhikud (vt fotod 4 ja 5, lk 16).

Pruslapid tehti nõndanimetatud „trelliriidest“. Trelli ei kudunud mitte talu naesed ise vaid õppinud kangrud. Pruslap oli ilma varrukateta nagu vatt aga pisut pikem. Teda kanti särgi peal. Pruslapil olid vask nööbid ees, uhkuse pärast. Ka taga sabade külges. Kes trelli riidet ei jõudnud saada, see tegi lihtsalt triibulisest riidest. Trelli riidet oli kahte karva, punane ja sinine trell. (H IV 9, 237)

⁶ Hele kollakaspunane värvaine, mineraal – vanasti *kinaver*.
(Allikas: <http://eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=tsinnoober&F=M>)

Foto 4. AM 9354 E 53 Jüri mehe vesti esi- ja seljaosa vaade.
(Allikas: autori foto)

Foto 5. AM 9354 E 53 Jüri mehe vesti seljaosas olevad lahtised lõhikud ehk lipid.
(Allikas: autori foto)

Vestid õmmeldi ülerõivaga samast villasest riidest või kooti selleks erinevat värvi ruuduline villane, triibuline või puuvillane kangas (Viires 1995, lk 325).

Vest tehti ülikonnariidest. Vahest ka kergemast riidest – poolvillasest (Elisabet Laigu, 80.a. vana, Sagadi k, Haljala khk, EA 61, lk 486).

Varasemad vestid olid kurguni nõõbitavad, peamiselt kahe nõõbireaga, püstkraega, hiljem aga mahapööratud krae ja hõlma nurkadega. Vestil olid mõlemal pool taskud, vististi rohkem moe kui tarviduse pärast, kel oli, see kandis taskus taskukella (Manninen 1927, lk 337).

Mõningaid ülestähendusi vestidest 19. sajandi teisel poolel võib leida Järvamaal 1957. ja 1959. aastal Aino Voolmaa poolt kogumistegevuse käigus küsitletud inimeste meenutustest.

Vanemad mehed ikka pidasid. Vestid olid kinnise kaelusega, samast riidest kui vatt (Jaan Kallau, s. 1879.a. Järva-Madise khk, Roosna-Alliku v, Oeti k, Siimu t, EA 216, lk 158).

Jõukuse tunnuseks oli lillelisest siidikangast või trükimustrilisest poevillasest riidest vestid.

Vanaisa noorpõlves (s.o. 19. sajandi esimesel poolel) meestel eriliseks uhkuseks kirju vest. Veel talude ostu ajal loetud kirjut vesti kandja jõukuse näitajaks. Öeldud: kes on jõudnud omale kirju vesti saada, see jõuab ka talu osta (Eugenie Lauk, s. 1892.a. Peetri khk, Esna v, Embra k, EA 216, lk 202).

Kui tähtsaks kirjut vesti meeste ülikonnas peeti, peaks kajastama Järvamaalt pärit Miina Abjaku nooruses kuulnud lauluread:

Ema ostis musti villu,
vahetas ja kauples palju,
et saaks pojalt vesti teha
ja siis saaks ka imet näha.
Igas kohas tõusis kära,
kes selle kanga kujub ära.
Koti Mari kudus ära,
kes sel aastal tüdruk oli.
Maril saia süüa anti,
teed ja kohvi ette kanti.
Küll see kangas valu tundis,
7 päeva tambi all.
Rätsepat siis otsma mindi
seitsme kihelkonna seest.
Hõlmu poodist toodi paelu,
nii et hobu katkes kaelu.
Kui see vest siis valmis sai,

isa omast üle käis.
Oh sa sõge, küll on kena,
kirju vest ja valged paelad,
verevad ja valged paelad,
ümber vesti kaela käivad.
Rätsepal siis palka maksti
seitsme vaka kotiga.
Mine nüüd ja hoia oma,
et ei katke kõhunahk!
Aga mis nüüd pojalt puudub ära,
sõidutäkk ja vanker ka.
Siis isa sõitis Pihkva poole,
Pihkva ja ka Setumaale.
Vaata sealt tõi pojalt musta täku,
kes oli poja oma nägu.

(EA 216, lk 61-62)

Veste ei kantud tavaliselt ilma vatita või pikk-kuueta ja seetõttu tehti vesti selg enamasti linasest või takusest riidest.

Vest tehti kodusest linasest riidest seljatagusega. Arvab, et vest oli vist igatüüel, sest vest ju soojariist (Leena Adamson, s. 1882.a. Paide khk, Mäo v, Seinapalu k, EA 216, lk 170).

Kui algselt kuulus moerõivastuse eeskujul meeste rõivastuses kodunenud vest eelkõige piduliku ülikonna juurde, siis hakati hiljem vesti kandma ka argirõivastuse juures.

Vesti mood oli kõva. Töö juures ikka oldi vestiga, kuube alati ei peetud. Pluusi vael mehed ei liikund, ikka vest peal. (EA 231, lk 306)

Vestide kandmist pulmades on pisut kirjeldanud Kuusalu kihelkonna pulmatraditsioone uurinud Gustav Wilberg (Gustav Vilbaste), kes oma artiklis „Naisevõtmine vanemal ajal Kolga ranna külades Kuusalu kihelkonnas” on kirjutanud järgmist: „Pruut pidi tihti pruudipõlves kuduma omaale pruutriided /.../ pool–villased, linased lõimed ja villased koed, /.../ tegi endale üleüldse- riided ja peigmees sai omaale vesti ja püksid /.../. Peigmehele olid siis lakaga püksid, kampsun ja vest, /.../ kaelas kandis poolsiidi rätikut, mille nurgad vesti alla käisid.” (1913, lk 13-15)

Peatüki kokkuvõtteks võib öelda, et vestid tulid meeste rõivastusse 17. sajandi lõpul, kui pikkadest vammustest kujunesid läbi erinevate moe uuenduste ilma varrukatega kehakatted. 18.-19. sajandi vältel muutusid vestid järjest lühemaks ja lihtsamaks ning algselt pigem piduliku ülikonna juures kantud veste hakati peagi ka argirõivana kasutama.

Kuna Põhja- Eesti on olnud aldis erinevatele mõjutustele, mida omakorda soodustas ülemere kaubandus, siis võib leida palju sarnasusi Soome rahvarõivavestidega. Nii Soome kui Eesti rahvarõiva vestidele on iseloomulik püstkrae, kaks rida metallnööpe ja linasest riidest seljaosa. 18.-19. sajandi vahetusel hakati õmblema kirjult siidkangast veste, mida kanti uhkusega ja mis olid mõlemal pool Soome lahte jõukuse tunnuseks

2. KUUSALU NAABERKIHELKONDADE VESTIDE ISELOOMUSTUS

Selles peatükis teen ülevaate kolme Eesti muuseumi – Eesti Rahva Muuseumi (ERM), Pärnu Muuseumi (PäMu) ja Rakveres SA Virumaa Muuseumid (RM) esemekogus uuritud kaheksast vestist ja oma teekonnast kahe erineva vesti valimiseni Kuusalu mehe 19. sajandi rahvarõivakomplekti juurde. Lisas 4 on antud peatükki toetavad tulmeraamatu kirjeldused vestide kohta koos piltide ja joonistega.

2.1. Ülevaade uuritud vestidest

Valikus olevad vestid võib vanuse, materjali ja lõike järgi jaotada kolme rühma:

- 1) 19. sajandi II poolel (peale 1860.a.) õmmeldud lühikesed, sirge lõikega, ruudulise esiosa ja linase seljaosaga kahe nõõbireaga vestid (PäMu 12021 E 119, RM 130 E 2:28) (vt lisa 4.1 ja 4.2).
- 2) 19. sajandi keskpaiku (1840-1860) õmmeldud lühikesed, sirge lõikega, värvilisest siidist või muustrilisest poevillasest kangast esiosa ja linase seljaosaga ühe ja kahe nõõbireaga piduvestid (ERM A 293:212, ERM A 446:1310, ERM 16110) (vt lisa 4.3, 4.4 ja 4.5).
- 3) 19. sajandi II poolel ja 20. sajandi alguses valmistatud ühevärvilised või drellkangast esi- ja seljaosaga vestid (PäMu 12022 E 120, RM 130 E 2:27, ERM A 343:2) (vt lisa 4.6, 4.7 ja 4.8).

Esimese rühma vestid (vt lisa 4.1 ja 4.2) on sirge lõikega ja käsitsi õmmeldud. Vestide esiosa on mitmevärvilisest ruudulisest labases koes kootud villasest kangast, seljaosa ja vooder pleegitamata linasest kangast. Vestidel on kaks 3-4 cm laiuse liistuga sissetöödeldud taskut ja kaherealine 1,3 cm läbimõõduga metallnööpidega suletav esikinnis. Kinnise pahemale

poole on õmmeldud põhiriidega samast kangast katteriie juhuks, kui tekib vajadus ülemine nõop avada ja esikinnise ülemised nurgad keerata revääri⁷ tekitamiseks alla. Vooder on mõlemal vestil vaid esiosal, seljaosa on õmmeldud ühekordsest linasest kangast ehk ilma voodrita ning seetõttu kandmisega väga hõredaks kulunud. Kui esialgsel vaatlusel paistavad vestid väga sarnased, siis täpsemal uurimisel võib leida ka mõned lõikelised erinevused. Nii on vestil PäMu 12021 E 119 kitsa püstkrae asemel laiem mahapööratud krae ja seljaosas vööjoonele õmmeldud põõnad (vt lisa 4.1), et seda vajadusel nõõridega kas kitsamaks või laiemaks teha.

Teises rühmas on ajaliselt vanemad vestid (arvatavalt 1840-1860 või veidi varem). Võib aimata, et need kuulusid jõukamal järjel olevatele meestele, sest vestide esiosad on õmmeldud kallimast lillelisest poeriidest - siidist või trükimustrilisest villasest kangast (vt lisa 4.3, 4.4 ja 4.5). Nii nagu esimese rühma vestidel, on neilgi kitsa liistuga sissetöödeldud taskud ja esiosa kaetud linase voodriga, et taskukott näha ei oleks. Täiesti erinevad on kraed. Vestil ERM A 293:212 on püstkrae, kuid hõlmaservad on krae juurest tagasi pööratud reväärideks (vt lisa 4.3 foto 14). Vesti ERM A 446:1310 krae on mahapööratud ja kahe nõõbireaga esikinnis lõpuni kinni nõõbitud (vt lisa 4.4, foto 15). Seevastu vestil ERM 16110 on esikinnises üks rida nõõpe, küla rätsepa õmmeldud uhke sallkrae ja seljaosa vööjoonest allapoole linase voodriga, millele on õmmeldud linase nõõriga kokku tõmmatavad põõnad (vt lisa 4.5, foto 16).

Kolmandas rühmas on nii ajaliselt, lõikeliselt kui ka materjalide poolest kõige erinevamad vestid (vt lisa 4.6, 4.7 ja 4.8). Kahe vesti PäMu 12022 E 120 (vt lisa 4.6, foto 17) ja RM 130 E 2:27 (vt lisa 4.7, foto 18) puhul on õmblemisel kasutatud sinise-valge muustrilist ja punase-halliruudulist drellkangast, kuid lõikeliselt on vest RM 130 E 2:27 lühem, sirgelõikeline, linasest kangast seljaosa ja sissetöödeldud 2,5 cm laiuse liistuga taskutega. Teine, PäMu 12022 E 120 Harju-Jaani kihelkonna vest on pikem, klapiga taskutega ja vattide seljaosale sarnase lõikega⁸. Mõlemal vestil on küll püstkrae ja ühe nõõbireaga esikinnis, kuid punase-halliruudulisel vestil on vooder vaid esiosal, seevastu kui Harju-Jaani drellkangast vest on õmmeldud üleni linase voodriga. Ka tekkis vesti RM 130 E 2:27 puhul kahtlus kanga osas.

⁷ Hõlma tagasipööratav osa. (Allikas: <http://eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=rev%C3%A4%C3%A4r>)

⁸ Vattide esiosad on lõigatud ühe tükina, õla- ja küljeõmblused on viidud taha ja ühendatud kahest osast õmmeldud seljaosaga. (Allikas: Truus 2017, lk 22)

Nimelt meenutab see Jämaja mehe vesti kangast (ERM A 291:371), kus lõimeks olev linane lõng on värvitud potisiniseks ning kasutatud kudumisel koos punase lõngaga (Kurrik 1938, lk 41 ja tahvel XI, 6). Eelpool mainitud (vt lk 7) hilisem vest ERM A 343:2 (vt lisa 4.8, foto 19) on õmmeldud masinal ja omaaegse Harju-Jaani moe järgi. Vestil on ühevärvilisest villasest kangast esiosa ja linane vooder, linasest kangast seljaosa, mahapööratud krae, kahe nõõbireaga esikinnis ja sissetöödeldud liistuga taskud.

Kokkuvõtteks võib väita, et kõik uuritud vestid on käsitsi õmmeldud, peamiselt lihtsa sirge lõikega, ruudulisest villasest või kirjust poekangast esiosa ja jämedamast linasest seljaosaga, kuid esineb ka drellkangast ja vatilõikelise seljaosaga veste. Kõigil vestidel on taskud, erinevus on taskuliistu laiuses ja pikkuses. Ainult vestil PäMu 12022 E 120 on sarnaselt vattidele klapi taskud ja seljaosas lõhikud, mis näitab, et vestide lõigetes on aja jooksul toimunud ka mõningad muutused. Vaadeldud kahe nõõbireaga vestidel puhul pean vajalikuks märkida, et nõõpaugud ja nõõbid on õmmeldud mõlemale hõlmale, mis lisab vestikandjale mõlemapoolse esikinnise sulgemise võimaluse. Samuti olid erineva mustriuga metallnõõbid peale vestikanga ainukesteks veste kaunistavateks elementideks.

2.2. Praktilise töö jaoks valitud vestide RM 130 E 2:28 ja PäMu 12022 E 120 kirjeldused

Olen valinud rahvarõivaste valmistaja ja koolitaja suuna, mis paneb mulle kohustuse olla teadlik muuseumikogudes leiduvatest rõivastest ja kanda edasi meie esivanemate traditsioone muuseumides leiduvaid esemeid aluseks võttes. Koolitajana pean oskama anda nõu, kuidas ja milliseid töövõtteid kasutades valmistada valitud rahvarõivakomplekte. Minu tugevaim külg on õmblemine. Pean ennast eelkõige meistriks, mitte moeloojaks.

Vesteldes ERM-i kuraatori Reet Piiriga, oli tema viimase aja soovitus otsida muuseumidest erinevaid esemeid ja teha midagi uut, et meie pidude rõivastus oleks värvilisem ja rikkalikum. See saigi minu valiku tegemisel määravaks põhjuseks valmistada ERM-i kogudes olevatest vestidest erinevad esemed eesmärgiga propageerida nii rahvatantsijate, kui ka rahvarõivaid oluliseks pidavate inimeste seas muid võimalusi komplektide koostamisel ja õmblemisel.

Esimese vesti puhul langes valik SA Virumaa Muuseumidest Rakveres leitud esemele (**RM 130 E 2:28**), mis köitis minu tähelepanu värvide kooskõla tõttu (vt lisa 4.2, foto 13). Kuigi vest on lihtsa ja sirge lõikega, näitab esiosade labases koes punase-rohelise-musta-triibuline käsitsi kootud kangas järjekordselt meie esivanemate erilist värvitunnetust ja julgust olla uuendusmeelne. Vestil on püstkrae ja kaks liistuga sissetöödeldud taskut, kahe nõõbireaga esikinnis, millel 12 nõõpauku ja sama palju kolme erineva mustriga nõõpi. Õla- ja küljeõmblused on viidud seljaosa poole. Vesti seljaosa ja vooder on samast jämedamast labases koes pleegitamata linasest kangast. Vest on õmmeldud käsitsi jämedama pleegitamata linase niidiga, nõõpaugud tehtud helesinise jämedama niidiga. Vesti vaatlemisel selgub, et esitükkidel on rinnajoonest ülespoole kanga roheline triip heledam. Kuna jätkatud taskuliistudel on näha samuti heledamat rohelist triipu, siis oletan, et vesti ülaosa ei ole pleekinud, vaid kudu jal ei jätkunud tumedamat lõnga ja edasi kasutati kudumisel heledamat rohelist lõnga.

Teise vesti (**PäMu 12022 E 120**) puhul sai minu jaoks määravaks asjaolu, et vest on kootud drellkoes ja kogutud Kuusalu naaberkihelkonnast Harju-Jaanist (vt lisa 4.6, foto 17). Eriliseks tegi selle eseme nii vattidele sarnane lõige kui ka värvivalik. Kui üldiselt on teada, et drellkoes vestid olid värvilt peamiselt sini-punased, siis Pärnu Muuseumist leitud vesti esi- ja seljaosa olid samast kangast ning hallikasvalge lõime- ja sinise koelõngaga. Uuritud vest on täielikult õmmeldud käsitsi. Vestil on kaks klapiga sissetöödeldud taskut, püstkrae ja ühe nõõbireaga esikinnis. Hõlmanurgad on nõõpidest allapoole diagonaalselt kitsamaks lõigatud, tekitades esiosas kolmnurkse lahtise avause. Õla- ja küljeõmblused on viidud seljaosa poole, kus seljaosa küljeõmblustest moodustuvad vööjoonest allapoole üksteise peale lahtised lõhikud. Selja keskosa õmblus lõpeb vööjoonest allapoole kaetud lõhikuga, mis on allääres voodriga ühendatud. Vesti esi- ja seljaosa vooder, krae sisemine pool, taskuklappide alumised pooled ja taskukotid on õmmeldud pleegitamata linasest riidest. Vestil on 10 helesinise jämedama niidiga käsitsi tehtud nõõpauku ja kaheksa (kaks nõõpi puuduvad) kolmes erinevas suuruses nõõpi. Vesti on palju parandatud ja voodrit paigutatud.

3. KAHE ERINEVA LÕIKEGA VESTI VALMISTAMINE TÄNAPÄEVAL

Antud peatükis kirjeldan valitud vestide kanga kudumise ja õmblemise protsessi lõigete konstrueerimisest kuni esemete valmimiseni. Seejärel esitan andmed materjali-, aja- ja tööjõukulude kohta ja analüüsin tehtud tööd. Lisades on minu poolt konstrueeritud vestide lõikejoonised 1:4 mõõtkavas, võttes arvesse tellija mõõtusid.

Kuna olen 1990. aastal lõpetanud Tallinna 4. Kutsekooli rätsepa erialal, siis on vestide õmblemisel suureks abiks minu töökogemus eelkõige tehnoloogilise poole osas. Uuritavad vestid, peale ühe (ERM A 343:2) olid kõik õmmeldud käsitsi ja väga erinevaid ning üsna palju aega nõudvaid töövõtteid kasutades. Teades, et vestide õmblemisel masinal ei jää õmblused näha, on aja kokkuhoiu tõttu mõlemad vestid õmmeldud õmblusmasinal ning tänapäevaseid tehnoloogilisi võtteid järgides. Kuigi originaalesemetel on nõõpaugud tehtud käsitsi ja seetõttu ka üsna hargnevad, siis käsitsi kootud kangaste suuremat hargnemist silmas pidades on vestidel ka nõõpaugud tehtud spetsiaalsel masinal. Siinkohal on hea ära märkida, et valminud vestid ei ole muuseumiesemete koopiad, vaid eesmärk oli saavutada originaaliga võrreldes visuaalselt sarnane tulemus.

3.1. Vestide materjalid

Praktilise töö tegemisel oli kõige keerulisem osa leida sobivad kangad (nimetan edaspidi vesti PäMu 12022 E 120 *sinises drellkoes vestiks* ja vesti RM 130 E 2:28 *triibuliseks vestiks*). Soovides valmistada visuaalselt originaalilähedasi veste, siis eelnevalt erinevate kaupluste kangavalikuga tutvudes tõesin, et minu valitud vestidele sobilikke pealiskangaid ei ole kaubandusest võimalik osta. Ainus võimalus oli need ise kududa või lasta seda teha kogenumal kudujal. Nõusoleku vestide kangad kududa andis Tallinnas oma käsitöötoas

toimetav Ulvi Kalmet, kelle käe all valmis küll triibuline kangas, kuid erinevatel põhjustel jäi sinine drellkangas määratud tähtjaks (veebruari lõpp 2019) kudumata. Vesti jaoks oli siiski pealisriiet tarvis ja nii soovitas juhendaja Inna Raud mul ise drellkangas arvutitelgedel valmis kududa. Kuna mul puudus täielikult arvutitelgedel töötamise kogemus, siis olen väga tänulik, et mustri tegemisel arvutiprogrammis WeavePoint aitasid mind Kaili Raamat, Astri Kaljus ja Ave Matsin.

Triibulise vesti paksem linane voodrikangas on ostetud Tallinnas asuvast Tekser Grupp OÜ kauplusest, aadressil Kadaka tee 46/3. Sinise drellkoos vesti õhema linase voodrikanga leidsin aga Tallinnas linaste kangaste hulgimüügiga tegelevast firmast Paltfort OÜ, aadressil Tuuliku tee 4.

Vestidele nõopide otsimiseks pöördusin Tallinnas tegutsevasse Texlin OÜ hulgimüügi kauplusesse Nõõbimaja, aadressil Veerenni 29. Oma kogemusest tean, et seal on kõige parem nõõbivalik ja tõenäosus sobivaid nõõpe leida kõige suurem. Kuna muuseumiesemel RM 103 E 2:28 (triibuline vest) oli 12 kolme erineva mustriga ühesuurusega metallnõõpi (ankur, vapp jm), siis soovisin oma valmistatud vestil samuti säilitada killukest autentsusest. Ankruga nõõpe valikus ei leidunud, küll aga erinevaid vapimustreid. Teisele, sinises drellkoos vestile leidsin huvitavad, veidi loogelise äärega ja vapimustriga kuldsed metallnõõbid, kuid kodus neid kangale sobitades tundusid nad liiga erksad. Siinkohal aitas mind Indrek Ikkonen, kes talle teadaoleva tehnika abil suutis nõõbid muuta tuhvimaks ja vanamoelisemaks. See lisas ka sellele vestile pisut ajalooõõngu ja ilu.

3.2. Kangakudumine

Kangakudumise tööprotsess oli mõlema vesti puhul erinev. Kuna triibuline kangas valmis tellimustööna, siis olen kangakudumise etappe kirjeldanud kuduja ütluste põhjal. Teise, sinise drellkoos kanga ettevalmistamise ja kudumise protsessis olen välja toonud arvutitelgedel kudumiseks vajalikud tegevused ning kommenteerinud ja analüüsinud enda kogemuse põhjal valminud tulemust.

3.2.1. Harju vesti RM 103 E 2:28 kangas

Sidus: labane (vt joonis 6)

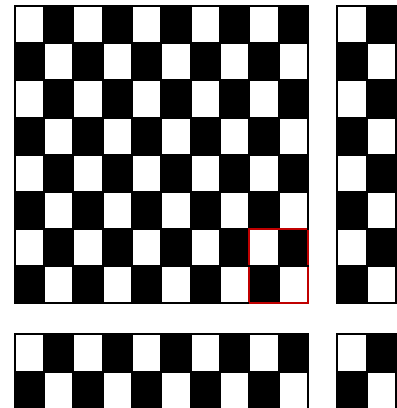
Suga: 120/1 – iga soapii vahel üks lõimelõng.

Lõimematerjal: peenike naturaalne linane 33/3, valged jämedamad triibud 6/1 linane.

Koematerjal: punane, must ja roheline villane ühekordne lõng 8/1 (Aade Lõng OÜ – Raasiku) ja sisse kootud linased triibud ühekordne arvatavasti 10/1 linane lõng – see on Hirv Eevi kingitus kuduajale.

Käärimine: arvestatud laius 56 cm, kuid kangas tõmbas kudumisel kokku ja valmis kangalaius peale aurutamist jäi 53 cm.

Valmiskanga pikkus: 2,8 m, millest ühele vestile kulus 1,5 m.

Joonis 6. Labase kanga rakendus.
(Allikas: autori joonis)

Foto 6. Muuseumieseme kangas ja uus triibuline kangas. (Allikas: autori foto)

Kuduja (Ulvi Kalmeti) kommentaar: Kuna triibukangas on kasutatud kahte erinevat linast lõnga nii rakendamisel kui kudumisel, siis tekkis olukord, kus valged triibud paistavad välja erinevalt (vt foto 6). Edaspidi võib proovida panna linase triibu tekitamiseks jämedamat linast lõnga või hoopis pehmemat puuvillast lõnga. Kudumisel on vaja tugevamalt kokku lüüa, et villane lõng kataks paremini linast lõnga.

3.2.2. Harju-Jaani vesti PäMu 12022 E 120 kangas

Sidus: 5- nieline atlassdrell.

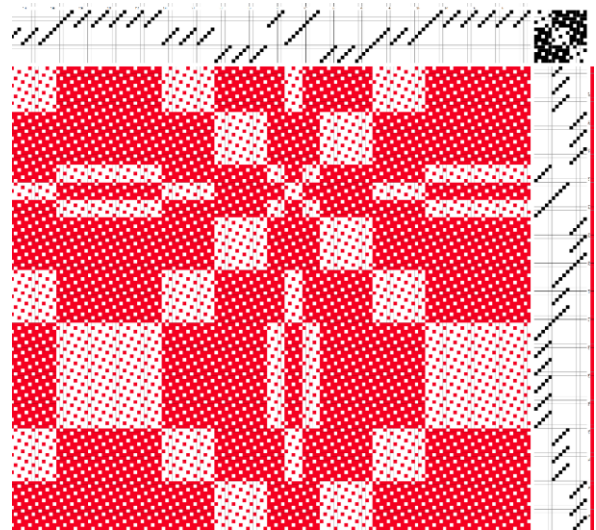
Suga: 40/2 – iga soapii vahel kaks lõimelõnga.

Lõimematerjal: hall kolmekordne linane (Vestra EX OY - Võru).

Koematerjal: villane ühekordne potisinine koelõng (Wool&Yarn OY - Jõgeva).

Käärimine: arvestatud kanga laius 80 cm, peale aurutamist 76 cm.

Valmiskanga pikkus: 2 m, millest vestile kulus 1,7 m.

Joonis 7. Arvutiprogrammiga WeavePoint koostatud vesti rakendus PäMu 12022 E 120 Harju-Jaani järgi. (Autor: Ave Matsin)

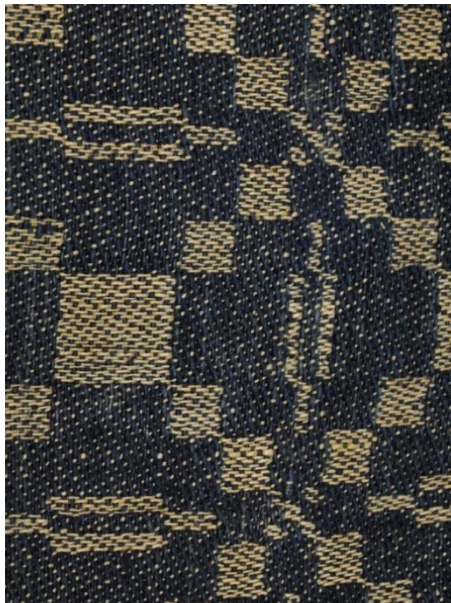

Foto 7. Muuseumieseme drellkangas ja uus, arvutitelgedel kootud kangas. (Allikas: autori foto)

Kuduja (lõputöö autori) kommentaar: Kudumine arvutitelgedel oli väga rikastav kogemus. Arvutiteljed sarnanevad väliselt kiritelgedele, kuid vaheliku vahetamise jaoks on vaid üks pedaali, mis on ühendatud telgede peal paikneva elektroonilise seadme ja spetsiaalse

kudumisprogrammiga WeavePoint oleva arvutiga. Minu kootud kanga kudumisel oli 15 niiekeppi ja tavaliste kiritelgedega kudumisel oleks see tähendanud 15 tallalauda. Arvutitelgedel tuli niiekeppide liigutamiseks ja vaheliku tekitamiseks vajutada ainult ühte pedaali, mistõttu oli kudumine oluliselt kiirem ja lihtsam.

Kuna mul puudus mustri koostamise kogemus, siis tekkisid ka väikesed probleemid. Nimelt olin esialgu arvestanud kanga laiuks 90 cm ja soa suurusks 70. Esmasel kudumisproovi tegemisel selgus, et muster on laiuksesse liiga välja venitatud. Konsulteerinud Astri Kaljusega otsustasin võtta kas peenema soa (80) või kasutada suga nr 40 ja panna iga pii vahelt läbi kaks lõime. Jäin viimase variandi (40/2) juurde, mis tähendas aga valmiskanga laiuse vähenemist 10 cm võrra. Kuigi minu kootud kanga muster ei ole nii ruudukujuline, kui muuseumiesemel (vt foto 7, lk 26), siis seda silmas pidades on põhjust edaspidi uus kangas kududa tihedamat suga kasutades (suga nr 55/2 või 60/2).

3.3. Õmblustehnoloogia

Vestid on õmmeldud konkreetsetele inimestele nende keha mõõtused ja iseärasusi silmas pidades. Põhilõiked ja nende tuletised vastavalt tegumoele on konstrueeritud Mülleri süsteemi järgi Silvi Allimanni juhendamisel ja temalt saadud materjalide abil (vt lisa 5 lõikejoonised). Vestide õmblemise tehnoloogia osas toetusin oma pikaajalisele töökogemusele individuaalrätsepana. Vestide juurdelõikamisel olen jälginud mustrite kokkusobivust nii palju kui võimalik, kuid käsitsi kootud kangaste puhul tekivad siiski mõningad ebatäpsused mustri suuruse osas. Vestide esitükid olen täielikult dubleerinud õhukese liimiriidega. Sama olen teinud sinisest drellkangast vesti seljaosa servadega, et vältida kanga hargnemist õmblemisel.

Järgnevalt olen kirjeldanud eraldi mõlema vesti õmblemise etappe. Pean märkima, et töö eesmärk ei olnud koostada vesti valmistamise juhendit, vaid osundada, millises järjestuses on veste otstarbekas õmmelda. Vestikangad on eelnevalt tugevasti läbi aurutatud ja linsed voodrikangad masinas läbi pestud 50 kraadi juures, kuid siiski soovitan edaspidi vestide hooldamisel kasutada keemilise puhastuse teenust, et vältida villase lõnga karvaseks muutumist.

3.3.1. Harju vesti RM 130 E 2:28 õmblemine

Punase-rohelise-mustatriibulise esiosaga vest (vt lisa 6 fotod 20 ja 21) on õmmeldud 174 cm pikkusele mehele mõõtudega 109 – 94 – 102 cm (rinna-, vöö-, puusaümberrõõm). Seljaosa ja vesti vooder on lõigatud jämedamast pleegitamata linasest kangast. Vestil on kahe nõõbireaga esikinnis, püstkrae ja kaks liistuga sissetöödeldud taskut. Õla- ja küljeõmblused on viidud seljaosa poole lähtuvalt muuseumiesemest. (vt lk 19 ja lisa 5 lõikejoonised) 1,3 cm läbimõõduga nõõbid on kolme erineva kujundusega, nagu originaalil.

Enne õmblema asumist märkisin esiosa keskjoone ja traageldasin vesti esi- ja seljaosa prooviks kokku. Vesti proovis täpsustasin taskute asukohad ja krae paiknemise kaelakaarel ning muud keha iseärasustest sõltuvad muudatused. Õmblusvarud külgedel 1,5 cm, mujal 1,0 cm.

Vesti õmblemise etapid:

- Õmblesin taskud pidades silmas mustrijoondusi.
- Ühendasin õlaõmblused ja triikisin lahku (sama võib teha voodriga).
- Valmistasin ette püstkrae nii, et krae mõlemas nurgas jookseb muster ühtemoodi, voodri esiosale õmblesin põhikangast lõikekohase tüki revääri tagasi pööramise jaoks.
- Õmblesin kaelakaarele krae ja ühendasin voodri esi- ja seljaosa esikinnise ja kaelakaare külge.
- Triikisin õmblused korralikult maha ja täpsustasin voodri suuruse käeaugukaares pealiskangast lähtuvalt (vooder on soovitatav käeaugukaares 0,5 cm väiksem lõigata, et vältida voodri väljavajumist käeaugukaarest).
- Ühendasin voodri ja pealiskanga käeaugukaared ning õmblesin paremalt poolt õmblusvaru voodri poole maha. Keerasin vesti paremad pooled välja ja triikisin käeaugukaarte õmblused.
- Ühendasin pealiskanga ja voodri küljed ning triikisin õmblusvaru lahku.
- Õmblesin allääre jättes seljaosa keskele 10-15 cm ava vesti ringi pööramiseks. Ava kinnitasin käsitsi peitpistetega peale vesti ringi pööramist ja allääre triikimist.
- Tegin masinaga nõõpaugud ja õmblesin nõõbid.
- Lõpuks triikisin vesti veelkord üle.

3.3.2. Harju-Jaani vesti PāMu E 120 õmblemine

Sini-valge värviline drellkangast vest (vt lisa 6 fotod 22 ja 23) on õmmeldud 178 cm pikkusele mehele mõõtudega 107 – 92 – 101 cm (rinna-, vöö-, puusaümbermõõt). Vesti vooder on õhemast pleegitamata linasest kangast. Õla- ja küljeõmblused on viidud seljaosa poole lähtuvalt muuseumiesemest. Seljaosa küljeõmblustest moodustuvad vööjoonest allapoole üksteise peale lahtised lõhikud, seljakeskosas on aga lõhik pahemalt poolt voodriga kokku õmmeldud. (vt lk 20 ja lisa 5 lõikejoonised). Vestil on üheksa 2,0 cm läbimõõduga nõõpi.

Enne õmblema asumist märkisin esiosa keskjoone ja traageldasin vesti esi- ja seljaosa prooviks kokku. Vesti proovis täpsustasin taskute asukohad ja krae paiknemise kaelakaarel, lõhikute asetumise seljaosas ning muud keha iseärasustest sõltuvad muudatused. Õmblusvarud taskuklappidel 0,7 cm, krael, kaela- ja käeaugukaartes ning allääres 1,0 cm, mujal 1,5 cm.

Vesti õmblemise etapid:

- Õmblesin taskuklappid ja taskud pidades silmas mustrijoondusi.
- Ühendasin selja keskjoone, külje- ja õlaõmblused ning triikisin lahku (sama võib teha voodriga).
- Valmistasin ette püstkrae nii, et krae mõlemas nurgas jookseb muster ühtemoodi.
- Õmblesin kaelakaarele krae, seejärel ühendasin voodri esi- ja seljaosa esikinnise ja kaelakaare külge.
- Triikisin õmblused korralikult maha ja täpsustasin voodri suuruse käeaugukaares pealiskangast lähtuvalt (vooder on soovitatav käeaugukaares 0,5 cm väiksem lõigata, et vältida voodri väljavajumist käeaugukaarest).
- Ühendasin voodri ja pealiskanga käeaugukaared ning õmblesin paremalt poolt õmblusvaru voodri poole maha. Seejärel triikisin käeaugukaarte õmblused.
- Ühendasin pealiskanga ja voodri lõhikud.
- Allääre õmblemisel oli abiks selja keskjoonel olev lõhiku avaus, mille kaudu oli hea lõhikut allääres voodriga kinnitada.
- Tegin masinaga nõõpaugud ja õmblesin nõõbid.
- Lõpuks viimistlesin valmis vesti.

3.4. Aja, materjali ja hinnakalkulatsioonide tabelid

Tabelid 1 ja 2 näitavad triibulise vesti õmblemiseks kulunud materjalide hinda eurodes ja koguseid meetrites/tükkides ning vesti lõplikuks valmimiseks kulunud aega eurodes, millest lõpuks kujunebki vesti lõplik hind eurodes kliendile. Tunnitasu arvutamisel on võetud aluseks 840.- eurone brutopalk (koos tööandja maksudega) ja keskmine tundide arv (168 h) kuus. Kaudsete kulude hulka on arvestatud elekter ja materjalide soetamiseks kulunud aeg.

Tabel 1. Materjalid vestile RM 130 E 2:28			
Materjal	Materjali-kulu	Ühiku hind EUR/m	Maksumus kokku EUR
Kangas (tellitud kudojalt)	1,5 m	35.00	52.50 €
Linane vooder	1,3 m	6.50	8.45 €
Liimiriie	0,65 m	4.20	2.73 €
Nööbid (metallist)	10 tk	0.20	2.00 €
Kokku materjalikulu:			65.68 €
Tabel 2. Vesti RM 130 E 2:28 õmblemine			
Tegevus	Ajakulu tundides (h)	Tunni hind EUR	Töötasu EUR
Vesti lõike konstrueerimine	1,5 h	6.00	7.50 €
Juurdelõikus ja ettevalmistused pooviks	3,0 h	6.00	15.00 €
Vesti proovimine	0,5 h	6.00	2.50 €
Õmblemine ja lõppviimistlus	10 h	6.00	50.00 €
Kokku:	15 h	6.00	75.00 €
Kaudsed kulud 20% toote hinnast			28.14 €
Kokku vesti maksumus:			168.82 €

Tabelis 3 ja 4 on välja toodud kahemeetrise sinise drellkoos vestikanga valmimiseks vajalike materjalide hind eurodes ja kogused meetrites/tükkides ning kanga kudumiseks kulunud aeg eurodes.

Tabel 3. Materjalid kangakudumiseks vestile PāMu 12022 E 120			
Põhikanga materjal	Materjali-kulu	Ühiku hind EUR/kg	Maksumus kokku EUR
Linane lõim (Vestra EX OY - Võru)	300 g	22.00 €/kg	6.60 €
Villane 1x potisinine koelõng (Wool&Yarn OY - Jõgeva)	370 g	34.00 €/kg	12.56 €
Kokku:			19.16 €
Tabel 4. Kanga valmistamine vestile PāMu 12022 E 120			
Tegevus	Ajakulu tundides (h)	Tunni hind EUR	Töötasu EUR
Kanga lõime käärimine	0,5 h	6.00	3.00
Lõime peale kerimine ja niietamine	2 h	6.00	12.00
Soastamine ja ette sidumine	1,5 h	6.00	9.00
Kudumine	18 h	6.00	108.00
Viimistlemine	0,5 h	6.00	3.00
Kokku 2 m kanga hind :	22,5 h	6.00	135.00 €

Tabel 5 näitab sinise drellkoes vesti õmblemiseks vajalike lisamaterjalide kogust meetrites ja maksumust eurodes, tabelis 6 on lahti kirjutatud vesti juurdelõikuseks ja õmblemiseks kulunud aeg eurodes ning vesti lõplik hind kliendile eurodes.

Tabel 5. Lisamaterjalid vestile PāMu 12022 E 120			
Materjal	Materjali-kulu	Ühiku hind EUR	Maksumus kokku EUR
Linane vooder	0,9 m	8.00	7.20
Liimiriie	0,75 m	4.20	3.15
Liimiriba	2,4 m	0.05	0.12
Nööbid (metallist)	9 tk	0.70	6.30
Kokku materjalikulu:		12.95 €	16.77 €

Tabel 6. Vesti PāMu 12022 E 120 õmblemine			
Tegevus	Ajakulu tundides (h)	Tunni hind EUR	Töötasu EUR
Vesti lõike konstrueerimine	2 h	6.00	12.00
Juurdelõikus ja ettevalmistused pooviks	3,5 h	6.00	21.00
Vesti proovimine	0,5 h	6.00	3.00
Õmblemine ja lõppviimistlus	16 h	6.00	96.00
Kokku:	22 h	6.00	132.00 €
Kaudsed kulud 20% toote hinnast			60.60 €
Kokku vesti maksumus:			363.53 €

Kalkulatsioonitabelid on koostatud reaalselt kahe vesti peale kulunud aja ja materjalikulude põhjal. Valminud vestid erinevad üksteisest lõikeliselt, materjalide ja õmblemise keerukuse poolest, mistõttu ei saa nende maksumust võrrelda.

Tegeledes rätsepatööga enda firmas Soranda OÜ leian, et selliselt kujunenud hind valminud vestidele on õigustatud, sest vestikangad on kootud ainueksemplaridest lähtuvalt. Minu kogemus rahvarõivaste õmblemisel näitab, et kätte on jõudnud aeg, kus esiisade kantud rõivaid on hakatud väärtustama ja nende kandmine on meeste seas tõusuteel. Ilus ja hästi istuv rahvarõivas on iga mehe uhkus ja rikkus, mis jääb kestma aastateks.

Peatüki kokkuvõtteks saan öelda, et kogu vestide valmistamise tööprotsess oli mulle väga hariv ja inspireeriv. Kuna triibulise vesti puhul oli minu ülesandeks vesti õmblemine eelnevalt tellitud kangast, siis osutus lihtsa lõikega vesti juures kõige raskemaks vesti esitükkide välja lõikamine. Käsitsi kootud kangaste puhul võib kujuneda olukord, kus triibud ei ole täiesti ühelaiused. See teeb paigutuse keeruliseks, tekivad kaod ja riiet kulub arvatust rohkem. Õnneks olin ettenägelikult tellinud kudujalt kanga väikese varuga ja võin lõpptulemusega rahule jääda.

Teise vesti valmistamine osutus minu jaoks suureks väljakutseks peamiselt kanga hankimise osas. Esialgu ehmatas mind juhendaja soovitus kangas ise arvutitelgedel valmis kududa, kuid järele mõeldes ja tegutsema hakates oli kogu kudumise protsess õpetlik ja huvitav. Kanga

laius 76 cm oli sobilik minu kliendi mõõtudega vesti väljalõikamiseks, kuid suurematele meestele (rinnaümbermõõduga üle 110 cm) vestikanga kudumisel tuleb laiust vähemalt 10 cm võrra suurendada. Vesti õmblemisel sujus töö hästi. Tunnen, et pean paremini läbi mõtlema vestile voodri paigaldamise tehnoloogia, mis kiirendab ja lihtsustab veelgi õmblemist. Samuti soovin edaspidi kududa uue, ühtlasema kanga katsetades tihedamat niietamist ja soastamist.

KOKKUVÕTE

Käesoleva lõputöö eesmärgiks oli välja selgitada, millised võisid olla vestid 19. sajandil ja 20. sajandi alguses Kuusalu kihelkonnas toetudes naaberkihelkondadest saadud andmetele ja esemetele. Töö tulemusena valmis kaks eriilmelist meeste vesti Kuusalu kihelkonna rahvarõivakomplekti juurde.

Lõputöö koosneb kahest osast: teoreetilisest ja praktilisest. Kirjalik osa jaguneb kolmeks peatükiks. Esimene peatükk annab ajaloolise ülevaate vestide tekkimisest meeste rõivastusse ja sulandumisest rahvarõivastesse ning lühikirjelduse Soome rahvarõivavestidest. Teine peatükk tutvustab muuseumides uuritud esemeid ning praktilise töö jaoks valitud veste. Kolmas peatükk kirjeldab praktilise töö teostamise protsessi ja vestide lõpliku hinna kujunemist.

Uurisin veste mitmes Eesti muuseumis – Eesti Rahva Muuseumis, Pärnu Muuseumis ja Rakveres SA Virumaa Muuseumis. Kõik kaheksa vesti pärinevad legendide põhjal vahemikus 19. sajandi keskpaigast kuni 20. sajandi algupooleni. Kirjandusliku materjali läbitöötamisel selgus, et vestid tulid meeste rõivastusse juba 17. sajandi lõpupoole. Uuritud vestidel on palju sarnaseid elemente Soomes kantud vestidega nagu püstkrae, kaks rida metallnööpe ja linasest riidest seljaosa. Ühel Harju-Jaani kihelkonna vestil (PäMu 12022 E 120) on vattidele iseloomulikud seljale viidud küljeõmblused, kuid rohkem esineb siiski lühikesi sirgelõikelisi veste. Vestimaterjalina on kasutatud kodukootud villast või poolvillast kangast. Esineb ka lillelisest siidkangast esiosaga veste, mis oli jõukuse tunnuseks. Peamisteks kaunistusvõteteks on vestidel kuldsed või hõbedased metallnööbid, ka taskud, mis õmmeldi rohkem moe pärast.

Lõputöö praktilise osa eesmärgiks oli kududa kangad ja õmmelda kaks erineva lõikega meeste vesti, andes sellega võimaluse ka meestele erinevate valikute tegemiseks pidulike

rahvarõivaste kandmisel. Praktilise tööna ei olnud soov teha koopiaid, vaid saada originaalesemetele visuaalselt sarnased vestid nii kangaste kudumisel, lõigete konstrueerimisel kui ka õmblemisel. Uuritavad vestid olid enamasti õmmeldud käsitsi, kuid lähtudes minu vajadusest ka edaspidi tellimustööna meestele veste valmistada, õmblesin masinal, kasutades ära oma oskusi ja tänapäevaseid tehnoloogilisi võtteid.

Praktilise töö kirjeldust ei saa praegusel kujul kasutada õppematerjalina, kuid see võib anda uusi teadmisi neile, kes tegelevad rahvarõivaste valmistamisega. See uurimus on vajalik eelkõige mulle, kui meistrile, sest rahvarõivaid õmmeldes pean olema teadlik, milliseid rõivaid kanti minu kodukihelkonnas Kuusalus. Kuna rahvarõivas on meile aja jooksul kujunenud oluliseks esinemisrõivaks, siis on tähtis rõivaid valmistades järgida paikkondlikke erisusi nii materjalide, lõigete kui ka kaunistusvõtete osas.

Olles eelnevalt oma seminaritöös uurinud meeste vatte, siis on minu soov käesoleva töö jätkuna uurida edasi meeste rõivaid ja koostada üksikasjalik kirjeldus 19. sajandi Kuusalu mehe rahvarõivakomplektide kohta koos lõikejooniste ja valmistamise õpetusega.

KASUTATUD ALLIKAD:

Allimann, S.; Piiri, R. 2012. Kadaka küla üleüldseriided. Tallinn: Mustamäe Linnaosa Valitsus.

Cosgrave, B. 2002. Rõivas & mood, arengulugu. Tallinn: Varrak.

Holst, L. 2011. Kansallispuku. Porvoo: Bookwell OY.

Kaarma, M.; Voolmaa, A. 1981. Eesti rahvarõivad. Tallinn: Eesti Raamat.

Kaukonen, T.-I. 1985. Suomalaiset kansanpuvut ja kansallispuvut. Porvoo-Helsinki-Juva: Werner Söderström Osakeyhtiö.

Kell, K. 1972. Rõivaste ajalugu. – Teaduslik-metoodiline kabinet. Tallinn.

Kurrik, H. 1938. Eesti rahvarõivad. Tartu: Sihtasutus Eesti Rahva Muuseumi Kirjastus.

Lehtinen, I.; Sihvo, P. 2005. Rahvaan puku. Näkökulmia Suomen kansallismuseon kansanpukukokoelmiin. Helsinki: Vammalan kirjapaino Oy.

Leventon, M. 2008. Mida kanti, millal kanti. Tõlge eesti keelde: Ehte Puhang ja Tänapäev.

Liiv, O. 1931. Mõningaid Soome ja Eesti ajaloo uurimise ühisküsimusi. Tervitus lahe tagant. Tartu: Eesti Kirjanduse Selts.

Manninen, I. 1927. Eesti rahvariiete ajalugu. – Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat III. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.

Ränk, G. 1949. Vana Eesti rahvas ja kultuur. Stockholm, Eesti Raamat.

Sildoja, K. 2014. Äratusmäng uinuvale rahvamuusikale. August Pulsti mälestusi. Tallinn: SE & JS.

Truus, G. 2017. Kuusalu mehe piduliku rahvarõivakomplekti osa vatt: Haljala, Harju-Jaani, Jüri ja Kose kihelkondadele tuginedes. Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia. [Seminaritöö]. Viljandi.

Viires, A. 1995. Eesti rahvakultuuri leksikon. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.

Vuorelma, H. 1987. Kansallispukuja kuvina. Lahti: Helmi Vuorelma OY.

Wilberg, G. 1913. Naisevõtmise vanemal ajal Kolga ranna küla Kuusalu kihelkonnas. – Eesti Kirjandus, lk 9-27.

Kasutatud andmebaasid:

MUIS. 2019. Eesti muuseumide Infosüsteem. <https://www.muis.ee/>

Museoiden Finna. 2019. Soome muuseumide infosüsteem. <https://www.finna.fi/>

[EKSS] Eesti keele seletav sõnaraamat. <https://www.eki.ee/>

Vikipeedia. 2019. <https://et.wikipedia.org/wiki>

Kasutatud kirjalikud arhiivimaterjalid:

ERM EA 61. Aino Voolmaa 1955-1957. Teatmematerjali Haljala kihelkonnast rahvarõivaste ja naiste käsitööde kohta 19. sajandi II poolel, 391-492.

ERM EA 216. Aino Voolmaa 1957-1959. Teatmematerjali Järvamaa rõivastusest 19. sajandi II poolel, 11-298.

ERM EA 231. Aino Voolmaa 1964. Teatmematerjali Järvamaa rõivastusest 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algul, 149-369.

Lühendid:

AM	- Eesti Ajaloomuuseum
ERA	- Eesti Rahvaluule Arhiiv
ERM	- Eesti Rahva Muuseumi esemekogu
ERM EA	- Eesti Rahva Muuseumi etnograafiline arhiiv
EVM	- Eesti Vabaõhumuuseum
H	- Jakob Hurda käsikirjaline rahvaluulekogu Eesti Kirjandusmuuseumis
KM	- Eesti Kirjandusmuuseum
PäMu	- Pärnu Muuseumi esemekogu
RM	- SA Virumaa Muuseumid esemekogu

LISAD:

Lisa 1. Eestimaa kihelkondade kaart 19. sajandil

Joonis 8. Eestimaa kihelkondade kaart 19. sajandil.

(Allikas: <http://pood.regio.ee/eesti-kihelkonnad> 11.04.2019)

Lisa 2. Soome maakondade kaart

Joonis 9. Soome maakondade kaart.
(Allikas: Vuorelma 1987, lk 64)

Lisa 3. Muusikud muuseumist laenatud vestidega

Foto 8. Tori khk viiuldajad-pulmapillimehed Mihkel Toom ja Mart Jantson. 1936.
(Allikas: Sildoja 2014, lk 275)

Foto 9. Vändra viiuldajad Anton ja Hendrik Adamson heliplaadistamise ajal. 1937.
(Allikas: Sildoja 2014, lk 123)

Foto 10. Viulidajad Karl Leesment (Tarvastu khk) ja Gustav Lindström (Kuusalu khk) heliplaadistamisel. 1937. (Allikas: Sildoja 2014, lk 245)

Foto 11. Antsla viiuliduo Otto Hiiop ja Kristjan Joakit. 1937. (Allikas: Sildoja 2014, lk 231)

Lisa 4. Vestide kirjeldused, fotod ja joonised muuseumikogude põhjal

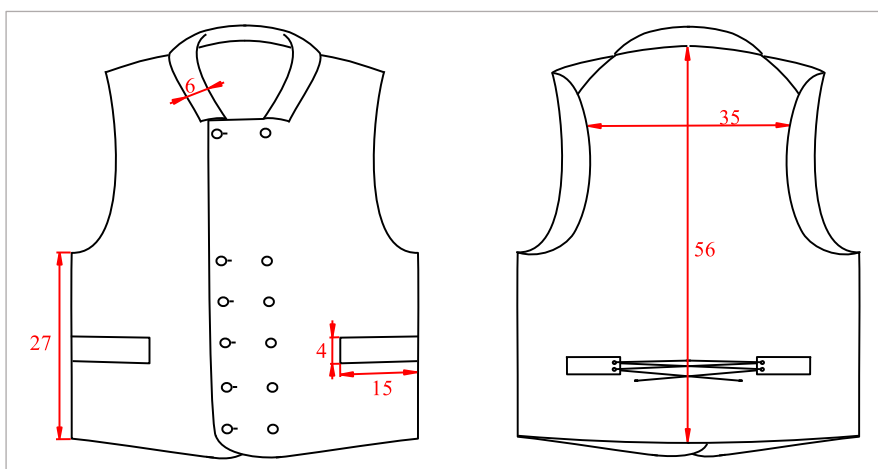
4.1. Harju-Jaani vest PäMu 12021 E 119

Harju-Jaani mehe 19. sajandi teise poole vest. Vesti esitükid ja krae on valmistatud lilla- ja mustaruudulisest villasest riidest. Selg ja esitükkide vooder on linasest riidest. Vest on kitsa maha pööratud kraega. Hõlmadel on 12 vasknööpi (puudub 2 nööpi) ja nööpauku. Vestil on kaks sisse lõigatud samast riidest 4 cm laiuse liistuga taskut. Kahest osast koosneva põõna otsad on kinnitatud selja keskelt linase paelaga.

Vest on valmistatud Harju-Jaani kihelkonnas Pikkavere vallas 19. sajandi 50-ndatel aastatel. Vesti on kandnud Tõmmi veski mölder Jüri Põhjakas rahvariiete juurde suurtel pidustustel Tallinnas liikudes. Vesti on kogunud August Pulst 1939. a. Matilde Põhjakaselt Tallinnas.

Foto 12. Vesti PäMu 12021 E 119 Harju-Jaani esi- ja seljaosa vaade.
(Allikas: autori foto)

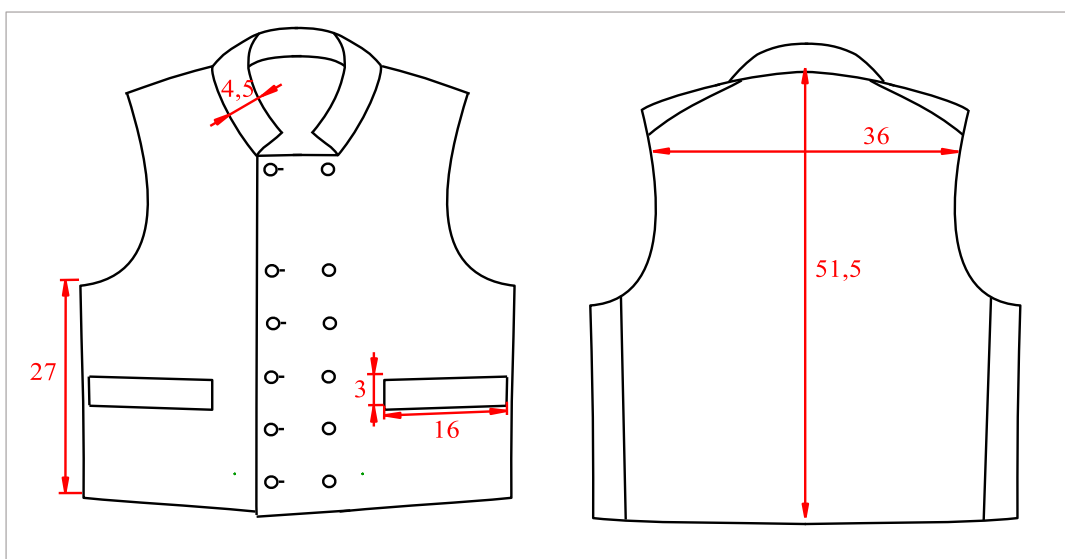
Joonis 10. Vest PäMu 12021 E 119 Harju-Jaani. (Allikas: autori joonis)

4.2. Harju vest RM 130 E 2:28

Meeste sirge lõikega vest, rohelise-musta-punasetriibulisest labases koes poolvillasest riidest, kahe rea nõõpide ja püstkraega. Seljaosa ja hõlmade vooder on jämedamast linasest riidest. Vesti esiosal on kaks sissetöödeldud taskut. Kõik õmblused tehtud käsitsi. Pärit Rakvere Muuseumi Seltsi varadest. Valmistatud 19. sajandil, arvatav päritolu Harjumaa.

Foto 13. Vesti RM 130 E 2:28 Harju esi- ja seljaosa vaade.
(Allikas: <http://www.muis.ee/museaalview/952280>)

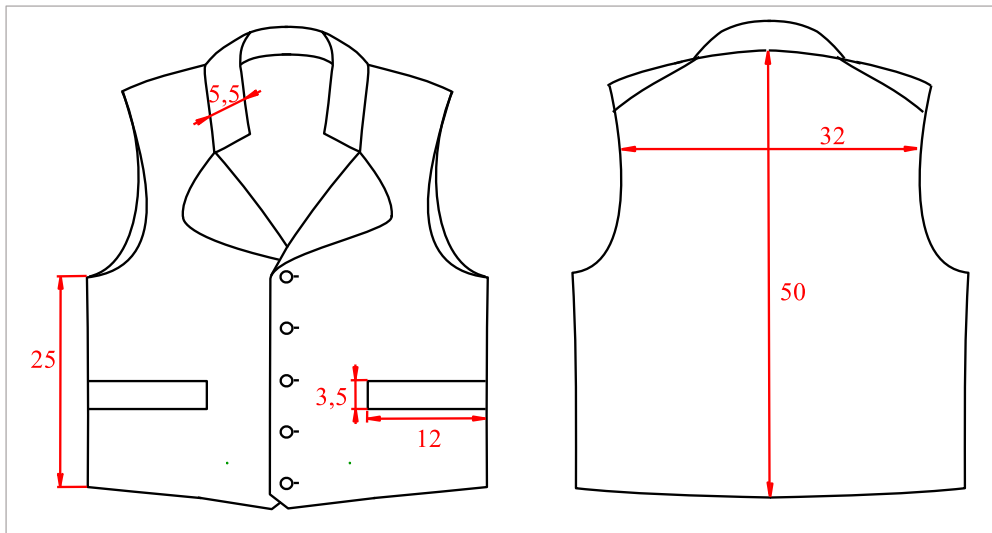
Joonis 11. Vest RM 130 E 2:28 Harju. (Allikas: autori joonis)

4.3. Jõelähtme vest ERM A 293:212

Vest on valmistatud roosakas-rohelisest värvilisest lillelisest siidist, linase seljaosa ja voodriga. Hõlmadel on kuus nõõpauku ja viis vasknööpi (üks nõõp puudu) 6 cm laiune püstkrae ja kaks sissetöödeldud taskut. Selg korralikult paigatud või jätkatud. Vanus u 50 a. Vesti on ostnud Kr. Raud Jõelähtme kihelkonnast ja vallast, Maniva külast 1910. a. Hind ostmisel 10 kopikat.

Foto 14. Vesti ERM A 293:212 Jõelähtme esiosa vaade. (Allikas: <http://www.muis.ee/museaalview/602256>)

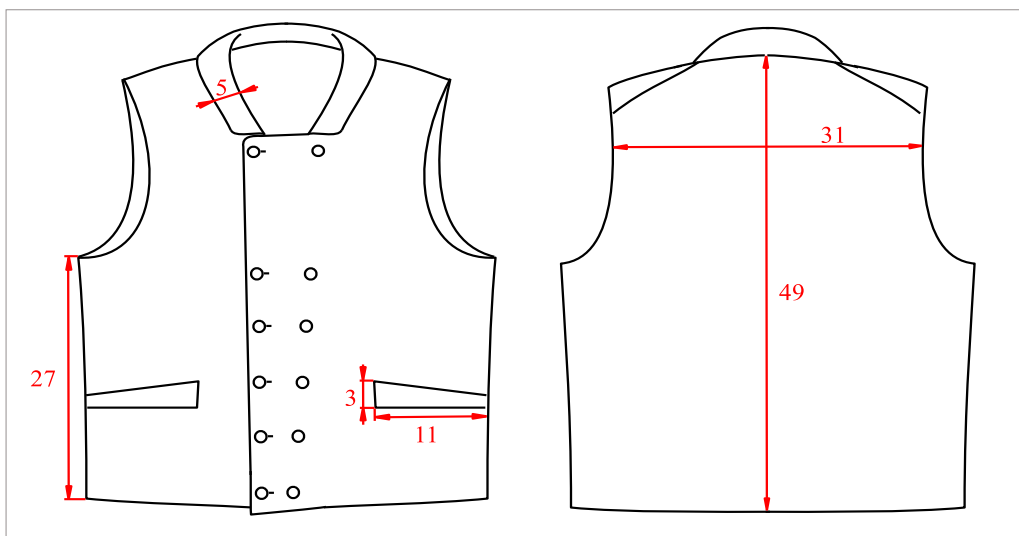
Joonis 12. Vest ERM A 293:212 Jõelähtme. (Allikas: autori joonis)

4.4. Ambla vest ERM A 446:1310

Meeste vest on õmmeldud punasest mustakirjalisest trükimustrilisest poevillasest riidest. Vooder ja seljariie valgest linasest. Vest on mahakeeratud kraega, kaherealise esikinnisega, millel 12 väikest vasknööpi, kus peal kull. Esiosal kaks liistuga taskut, mis ühest otsast jäävad küljeõmbluste vahele. Villane riie paiguti veidi katki. Lähemad andmed puuduvad. „Wäga wana“. Kogutud Amblast 1904. a.

Foto 15. Vesti ERM A 446:1310 esi ja seljaosa vaade.
(Allikas: <http://www.muis.ee/museaalview/625923>)

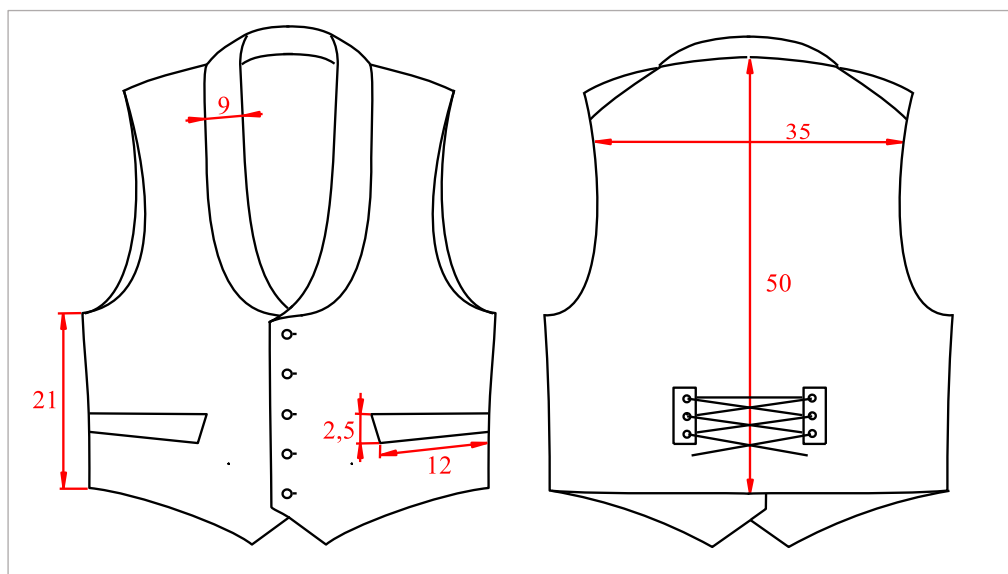
Joonis 13. Vest ERM A 446:1310 Ambla. (Allikas: autori joonis)

4.5. Kadrina vest ERM 16110

Küla rätsepa tehtud siniselillelisest poeriidest vest oli kohalike teadete järgi piduvest, mille peale käis saterkuub. „Kanti 60-70 aasta eest, kus Palmse mehed kindral Pahleni ajal rikkad olid ja siidi vestides käisid“. Vestil on sallkrae, ühe nõõbireaga esikinnis ja kaks kitsa liistuga sissetöödeldud taskut. Kahest osast koosneva põõna otsad on kinnitatud selja keskelt linase paelaga. Vesti on muuseumile kinkinud Juuli Kuuberg Kadrina kihelkonnast Palmse vallast, Vatku külast. Muuseumisse saamisel eseme vanus u 100 aastat.

Foto 16. Vesti ERM 16110 Kadrina esi- ja seljaosa.
(Allikas: <http://www.muis.ee/museaalview/643033>)

Joonis 14. Vest ERM 16110 Kadrina. (Allikas: autori joonis)

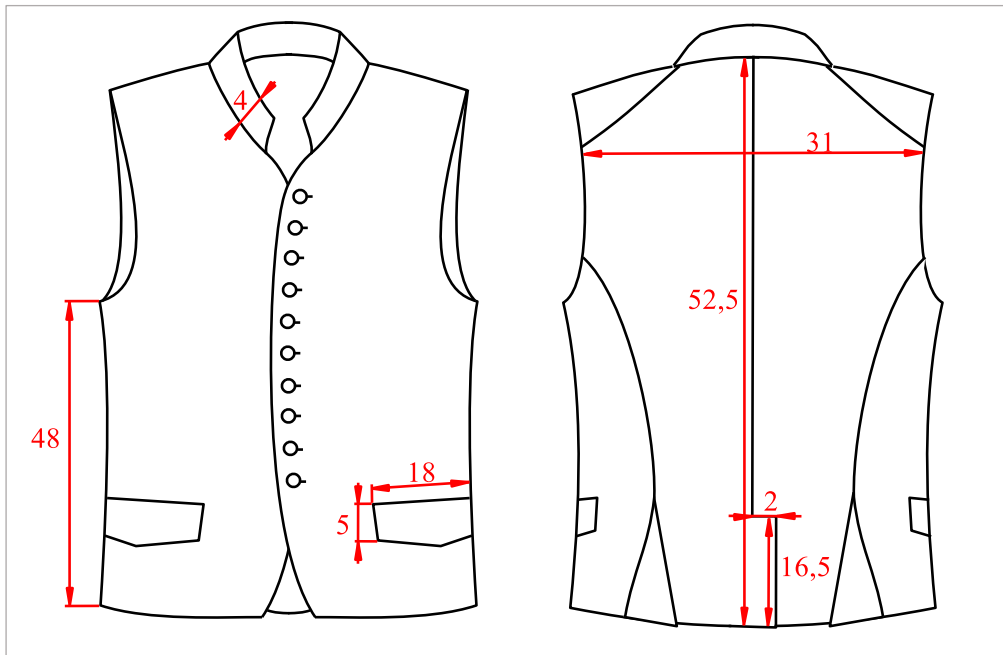
4.6. Harju-Jaani vest PāMu 12022 E 120

Harju-Jaani mehe vest on valmistatud sinise-valgekirjalisest riidest, mis on kootud valgest linasest ja sinisest villasest lõngast. Vest on kitsa püstkraega, üherealise esikinnisega, millel 10 nõõpauku ja kaheksa vasknööpi (2 nööpi on ära tulnud). Vestil on kaks sissetöödeldud taskut, mis on suletud samast riidest klappidega. Vooder pleegitamata linasest riidest.

Vest on valmistatud Harju-Jaani kihelkonnas Pikkavere vallas 19. sajandi 50-ndatel aastatel. Vesti on kandnud Tõmmi veski mölder Jüri Põhjakas rahvariiete juurde suurtel pidustustel Tallinnas liikudes. Vesti on kogunud August Pulst 24.08.1939 Matilde Põhjakaselt Tallinnas.

Foto 17. Vesti PāMu 12022 E 120 Harju-Jaani esiosa. (Allikas: <http://www.muis.ee/museaalview/1272058>)

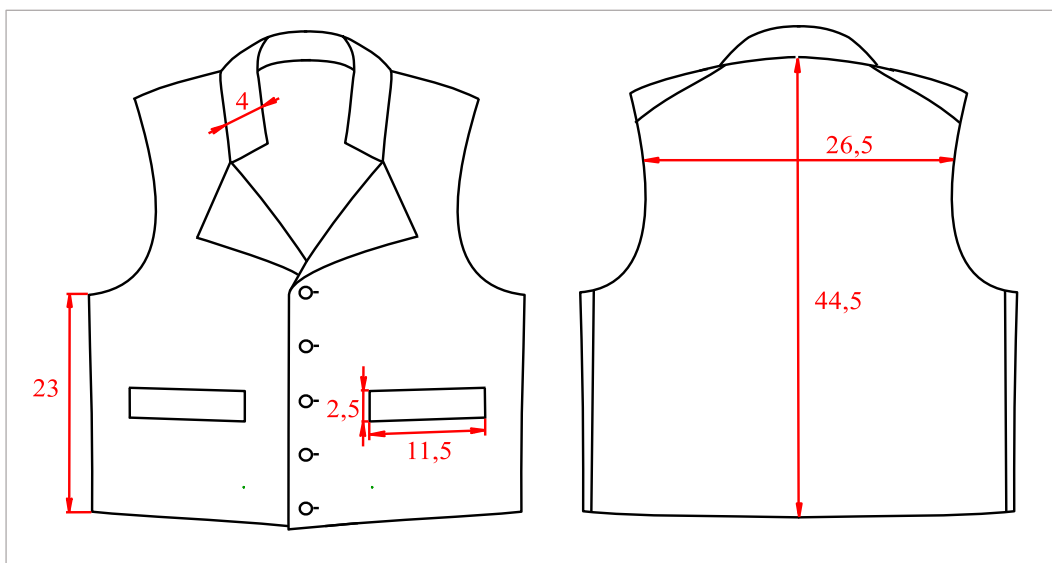
Joonis 15. Vest PāMu 12022 E 120 Harju-Jaani. (Allikas: autori joonis)

4.7. Harjumaa vest RM 130 E 2:27

Punase-halliruudulisest riidest maha pööratud hõlmanurkadega, püstkrae ja ühe nööbireaga käsitsi õmmeldud meeste vest. Seljaosa ja hõlmade vooder takusest riidest. Vestil on kaks liistuga sissetöödeldud taskut ja ees neli (üks nööp puudu) valget üksteisest erinevat nööpi. Lõikelt vest sirge. Kasutamise kohta andmed puuduvad. Ilmselt 19. sajandil valmistatud, arvatav päritolu Harjumaa.

Foto 18. Vesti RM 130 E 2:27 Harjumaa esi- ja seljaosa.
(Allikas: <http://www.muis.ee/museaalview/952279>)

Joonis 16. Vest RM 130 E 2:27 Harjumaa. (Allikas: autori joonis)

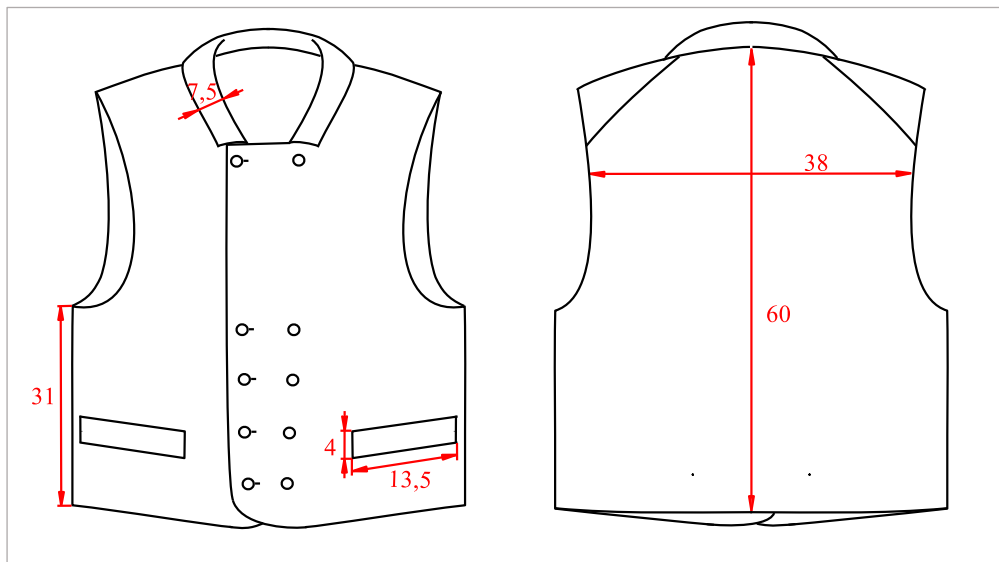
4.8. Harju-Jaani vest ERM A 343:2

Vest on õmmeldud sinisest kodukootud villasest riidest, valge linase seljaga ja voodriga. Vestil on 5,5 cm mahakeeratud krae ja kahe nõõbireaga esikinnis, millel 10 nõõpauku ja metallnõõbid. Hõlmadel on kaks liistuga sissetöödeldud taskut.

Vest on uus, kuid tehtud omaaegse Harju-Jaani moe järele. Tellitud hra. mag. H. Moora kaudu. Riide kudunud Anna Loorberg ja värvinud Ann Loorberg, mõlemad pärit Harju-Jaani kihelkonnast, Raasiku vallast. Vesti on õmmelnud keegi rätsep sealsamas u 1927. aastal.

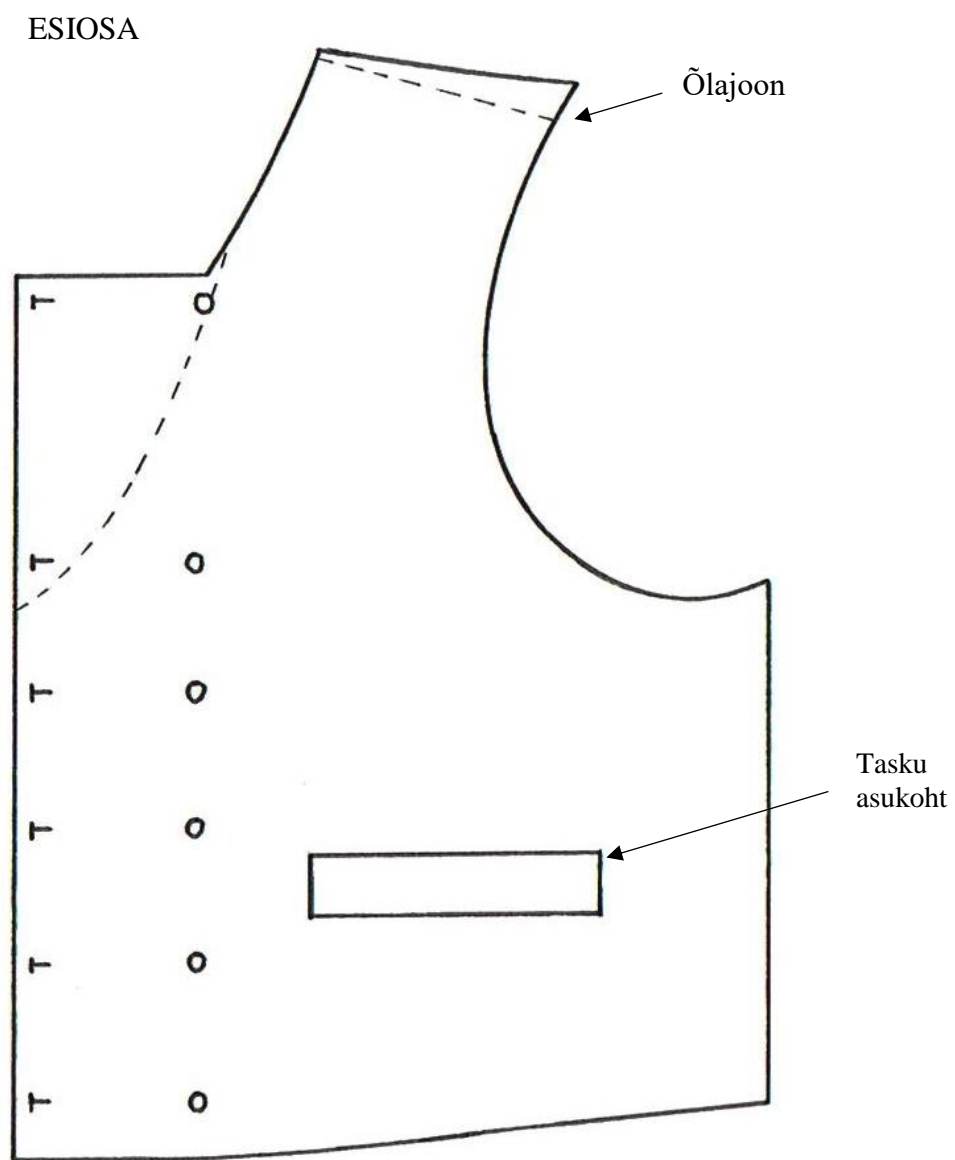
Foto 19. Vesti ERM A 343:2 Harju-Jaani esiosa. (Allikas: <http://www.muis.ee/museaalview/503813>)

Joonis 17. Vesti ERM A 343:2 Harju-Jaani. (Allikas: autori joonis)

Lisa 5. Vestide lõikejoonised

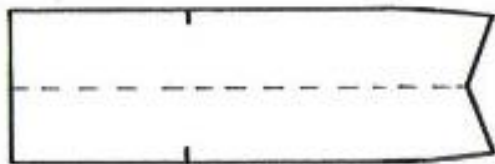
Harju vesti RM 130 E 2:28 esiosa lõikejoonis mõõtkavas 1:4 (Allikas: autori joonis)

Esiosa pealisriie – 2 tk

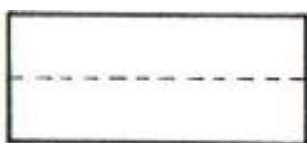
Harju vesti RM 130 E 2:28 lõikejoonised mõõtkavas 1:4 (Allikas: autori joonis)

KRAE

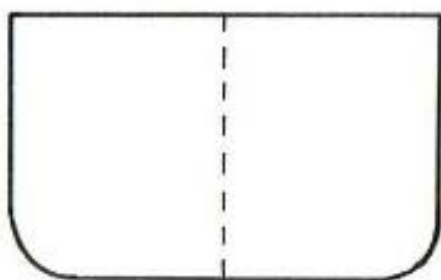
Pealis- ja aluskrae – 2 tk

TASKULIIST

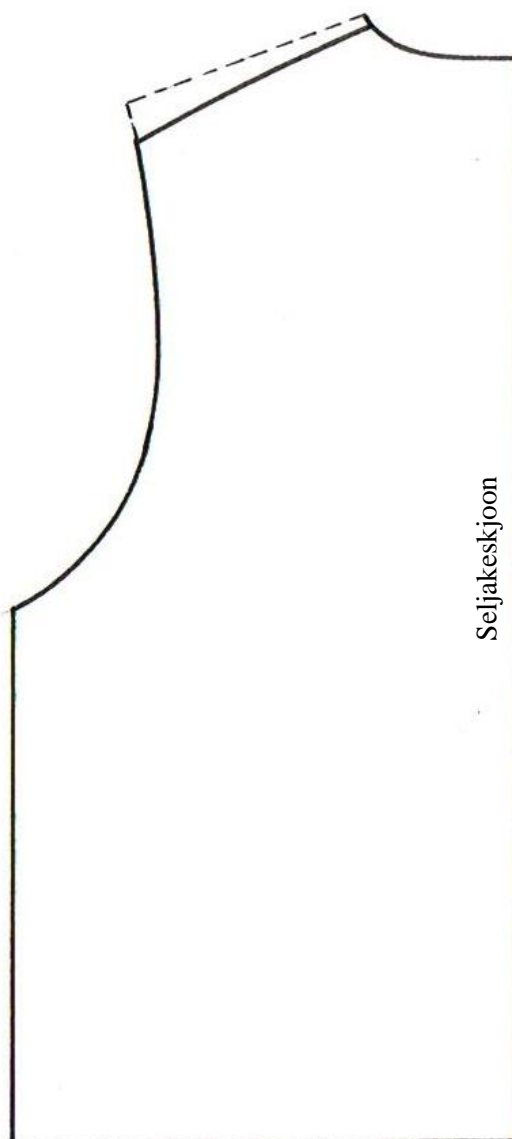
Pealiriidest – 2 tk

TASKUKOTT

Taskukotid linasest
voodrikangast – 4 tk

SELJAOSA

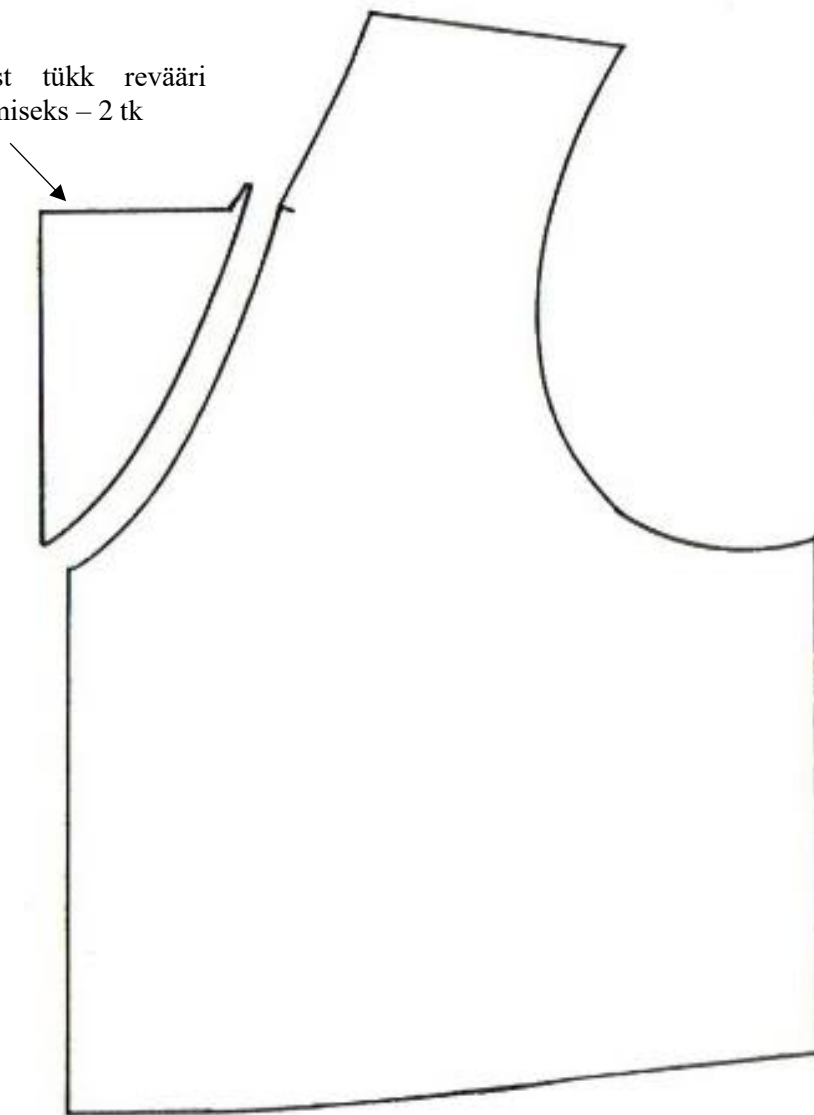

Seljaosa pealiriie – 1 tk
Seljaosa linane vooder – 1 tk

Harju vesti RM 130 E 2:28 esiosa voodri lõikejoonis mõõtkavas 1:4 (Allikas: autori joonis)

ESIOSA VOODER

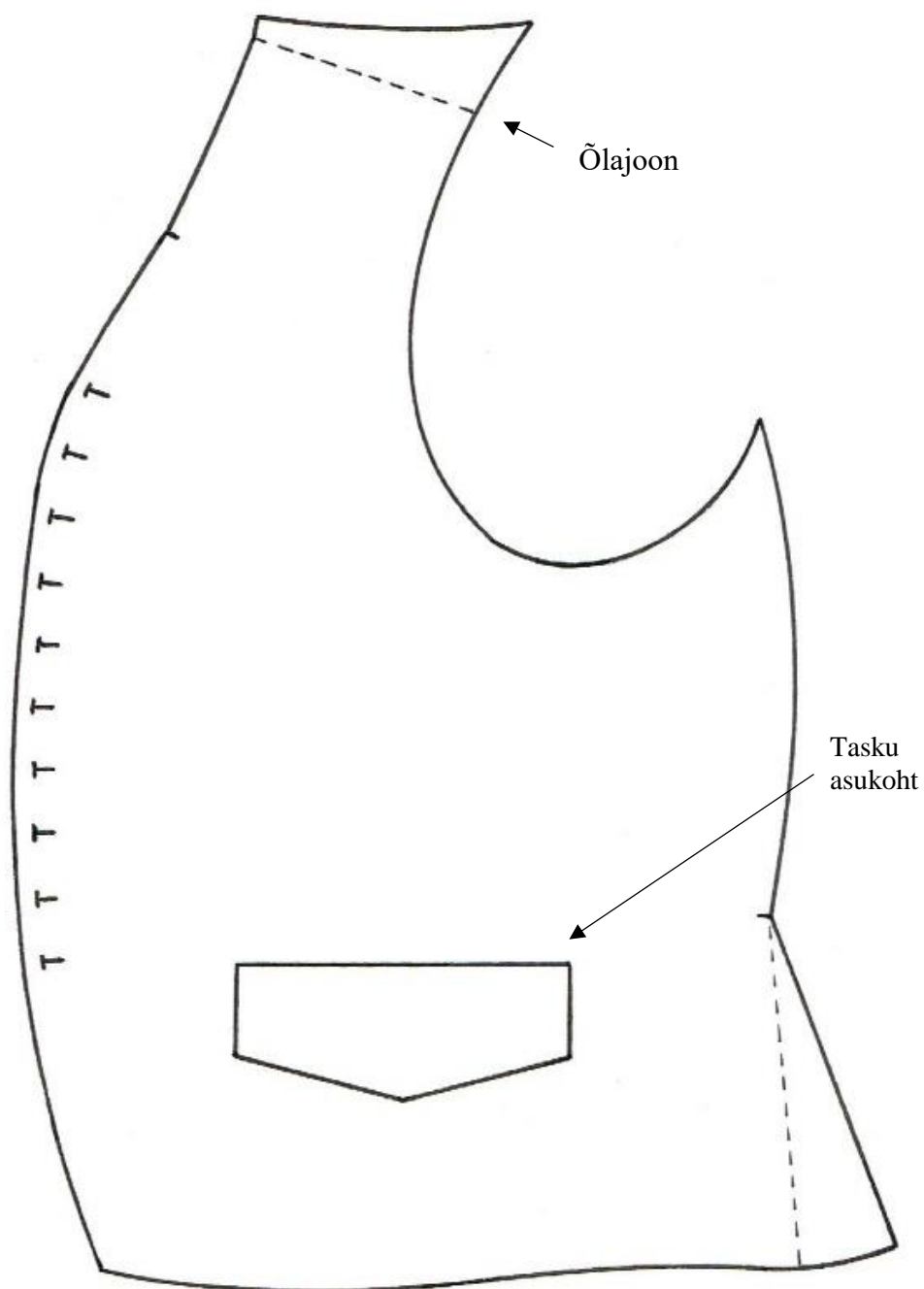
Pealiskangast tükk revääri
tagasipööramiseks – 2 tk

Esiosa vooder linasest
kangast – 2 tk

Harju-Jaani vesti PāMu 12022 E 120 esiosa lõikejoonis mõõtkavas 1:4 (Allikas: autori joonis)

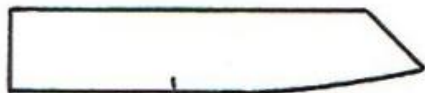
ESIOSA

Esiosa pealisriie – 2 tk
Esiosa linane vooder – 2 tk

Harju-Jaani vesti PāMu 12022 E 120 lõikejoonised mõõtkavas 1:4 (Allikas: autori joonis)

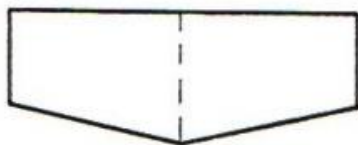
KRAE

Pealiskrae - 2 tk

Aluskrae linane vooder - 1 tk

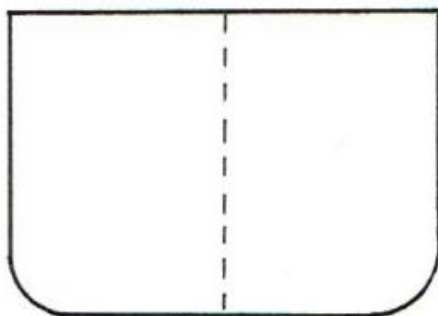
TASKUKLAPP

Taskuklapi pealmine pool - 2 tk

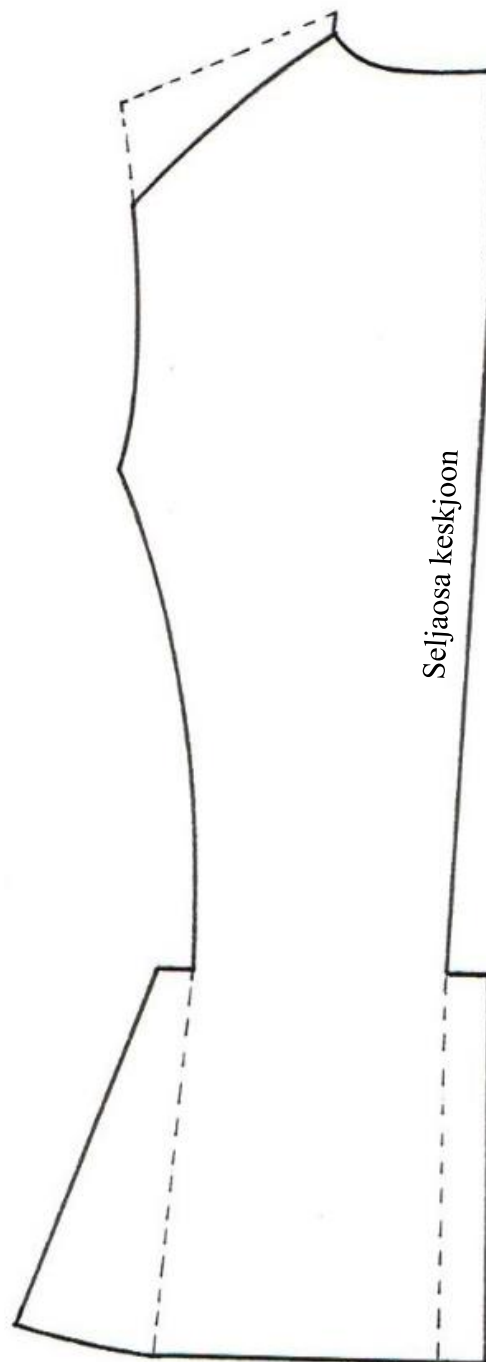
Taskuklapi linane vooder - 2 tk

TASKUKOTT

Taskukotid linasest
voodrikangast - 4 tk

SELJAOSA

Seljaosa pealisriie - 2 tk
Seljaosa linane vooder - 2 tk

Lisa 6. Fotod valminud vestidest

Foto 20. Kuusalu khk mees triibulise vesti ja nahkpükstega – vaade eest.
(Foto autor: Sandra Urvak, modell: Mati Neevits)

Foto 21. Kuusalu khk mees triibulise vesti ja nahkpükstega – vaade tagant.
(Foto autor: Sandra Urvak, modell: Mati Neevits)

Foto 22. Kuusalu khk mees sinise drellkoes vesti ja villaste põlvpükstega – vaade eest.
(Foto autor: Sandra Urvak, modell: Indrek Ikkonene)

Foto 23. Kuusali khk mees sinise drellkoes vesti ja villaste põlvpükstega – vaade tagant.
(Foto autor: Sandra Urvak, modell: Indrek Ikkonen)

SUMMARY

„Men´s vests from the 19th and the beginning of 20th century in neighbouring parishes to Kuusalu. The making of two different vests for the set of festive national clothes in Kuusalu parish”.

This thesis is investigating vests in men´s clothing in the 19th and the beginning of the 20th century in Kuusalu parish, where information is based on the findings from the neighbouring parishes. The result of this work includes two vivid men´s vests in addition to Kuusalu´s collection of national clothing.

The thesis project consists of two parts: theoretical and practical work, where the written part is divided into three chapters. First chapter will give a historical overview of vests appearing in men´s wardrobe and their merging into national clothing., additionally a slight overview of history in Finnish national clothing. The second chapter is introducing the pieces investigated in museums chosen for the practical work. Third chapter describes the process of the practical work and the forming of the price of the finished vests.

Vests in many different museums were investigated - The Estonian National Museum, Pärnu Museum and Virumaa Museum in Rakvere. All the eight vests at hand allegedly date back to the period of mid-19th to the beginning of the 20th century. The work on written legacy brought out the fact that vests appeared in men´s apparel already in the end of the 17th century. The investigated pieces shared many elements from Finnish vests from the same era. Such as the stick-up collar, two rows of metal buttons and linen used on the back of the vest. An vest from Harju-Jaani parish (PäMu 12022 E 120) for example, has specific stitches used on the back, but mostly short, slim fit vests appeared, similarly to overalls from the era. The material used in sewing the vests are usually either home woven wool or semi-woolen cloth. Examples of flower pattern silk front vests appeared, which are usually the sign of a wealthy owner. The most common decorations used on the vests were golden or silver buttons, but also pockets, that usually had no other use than decoration.

The goal for the practical work was to weave the cloth and sew two men's vests out of them, providing choices for ceremonial clothing. The aim was not to make copies, but rather achieve visually and technically similar vests in regards of the cloth, constructing the drawings and sewing techniques. The vests observed for the work were mostly sewn by hand, but regarding the need for recreating the vests on request in the future, personal skills and modern technologies, i.e. a sewing machine, were used.

The practical outcome in the existing form cannot be used as a study material, but it could provide knowledge for tailors interested in producing national clothing. This research has primarily been important for the author for the sake of knowing the background of the clothes worn in Kuusalu parish. Since the national clothing has become an important part in performing culture, it is important to follow the local differences in materials, cuts and decoration.

Having researched mens coats in my work before, the aim for continuing the work at hand is focused on researching men's apparel further and form a detailed overview with drawings and instructions of 19th century men's clothing in Kuusalu parish.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia direktorile

Mina, Gitta Truus (sündinud 22.09.1970),

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

„Meeste vestid Kuusalu naaberkihelkondades 19. sajandil ja 20. sajandi alguses. Kahe erineva lõikega vesti valmistamine Kuusalu kihelkonna mehe piduliku rahvarõivakomplekti juurde“, mille juhendaja on Inna Raud MA,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Viljandis,

16.05.2019

Mina, Gitta Truus kinnitan, et olen käesoleva lõputöö iseseisvalt kirjutanud.

Allkiri:

16.05.2019